

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Gaziantep'teki Suriyeli Ailelerin Baş Etme Stratejileri¹

Coping Strategies of the Syrian Families in Gaziantep

Nur İNCETAHTACI^{a,*}

^a Dr., Gaziantep Üniversitesi, Göç Enstitüsü, Gaziantep / TÜRKİYE
ORCID: : 0000-0003-1437-8154

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 12 Şubat 2020

Kabul tarihi: 25 Şubat 2020

Anahtar Kelimeler:

Mülteciler,

Göç,

Gaziantep,

Etkileşim,

Baş Etme Stratejileri

ARTICLE INFO

Article History:

Received February 12, 2020

Accepted February 25, 2020

Keywords:

Refugees,

Migration,

Gaziantep,

Interaction,

Coping Strategies

ÖZ

Bu çalışma, Gaziantep'teki Suriyeli birey ve ailelerin yaşadıkları sorunlarla nasıl baş etmeye çalıştıklarını anlama çabasıdır. Baş etme stratejilerini ortaya çıkarmak için Gaziantep'te 2018 Kasım ile 2019 Mart arasında kent merkezindeki yirmi dört aile ve altmış dört kişiyle yarı yapılandırılmış soru formlarıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Saha görüşmelerinden elde edilen bulgular Suriyelilerin sorunlarla baş etmek adına yeni ve farklı stratejiler geliştirdiklerini ortaya koymaktadır. Çalışma çok genel hatlarıyla Ortadoğu'daki ayaklanmaların sonuçlarına değinmekte ve onun ardından gelişen çatışma, savaş ve şiddetin yarattığı mülteci krizlerini ele almaktadır. Çalışmada Türkiye ve Gaziantep'teki Suriyeli nüfusun demografik görünümüne vurgu yapılmakta ve en son bölümde Gaziantep'te yaşayan mülteci ailelerin genel profili verilmektedir. Mültecilerin sahip oldukları kaynak, imkân ve sermaye türlerinin sorunlarla baş etme stratejileri üzerindeki etkileri tartışılmaktadır.

ABSTRACT

This study tries to understand how the Syrian families and individuals cope with the problems they have had. In order to understand and reveal the coping strategies of the refugees, a field research has been conducted in Gaziantep between November 2018 and March 2019, interviewing more than twenty-four families, and sixty-three individuals. The results of the survey showed us that the Syrians improve and develop new and different coping strategies with all the instruments they have. From a general perspective, this study will firstly mention the results of uprisings and then the refugee crisis in the Middle East that occurred after the wars, conflicts, and violence escalation. The study will emphasize the demographic situation of the refugee families who live in Turkey and Gaziantep, and a general refugee profile will be depicted through the survey. At the final stage, the study aims to debate the impacts of sources, capitals, and capabilities on the coping strategies refugees have.

¹ Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda sunduğum *Türkiye'de Bulunan Suriyeli Ailelerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Bu Sorunlarla Baş Etme Yöntemleri: Gaziantep Örneği* başlıklı Doktora Tezine dayanmaktadır.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: incetahaci@gantep.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

The Syrian refugee case has been one of the core topics in recent years in every public life sphere. Social studies and political debates are occurring all over the world and Turkey as well for a few years due to the harsh conditions which the Syrians live in and the images of miserable and suffering people. The speed of modern life and its technology that humankind reached affects and defines the reflections of the reality of everyday life events such as celebrities, events, wars, crimes, brutalities, disasters and so on. The refugee case of our times has also a digitalized social perception that can be manipulated by many and unknown sources from indefinable places. Against all odds, the fact of a digitalized world, Internet and social media can also evoke huge, positive and unexpected reactions against the dictators, states, political parties, companies, monopolies, and humanitarian crisis that have been witnessed since nine-year uprisings in the Arab world, the Middle East, South Asia and in Africa or Latin America. Admittedly, the Syrian refugee crisis, uprisings in the Middle East and other huge and massive social movements of our times are, at the same time, something of the production of social media technology and its speed of circulation, and its power on the production of consent or opinion throughout the barriers, ideologies, nation-state borders and so on. The world saw and witnessed the power and the real and quick impacts of media after the 2010s. The awareness of the Syrian refugees is a kind of production of consent by using photograph and its global speed. Children, women, rains, muds, seas, waves, primitive vessels filled people, borders, dead bodies of babies, abandoned tents, life vests, and the visible misery of humanity have been spread out through all media and finally, the world began to open up her eyes to the refugees. But the process and waves of refugees are going on as getting bigger and massive. After ten years, the Syrian refugee case is one of the most studied and researched cases in the field of social sciences for recent years. Academics and researchers from all around the world focus on the uprisings in the Middle East and refugees as a result of it.

The Turkish public opinion and ordinary people began to hear the news more on refugees, Syrians, and war after 2011. The country and the southern border cities have had hundreds of thousands of refugees within a few years. The social structure and daily life have been affected suddenly. The open gate policy and the rescuing of people who were living in brutal conditions were the most important points at that time. But the time of emergency has gone and now the reality of social life conditions is occurring. How do the Syrians live and survive in Turkey? What are they doing and how are they coping with various difficulties now in the daily life of Turkey? Which changes have been occurred? Or what are the unchanged things in their life? Many questions can be asked here in order to explain and understand the real life of the refugees. Gaziantep is the correct place and the city where all these questions can be asked and the answers are obtained. This article, based on a doctoral thesis, in which data has been collected and the field survey conducted in Gaziantep downtown is providing very important hints about the daily life strategies of the Syrian refugees. According to the outputs of the field survey, Syrian families, as well as the individuals, have developed new and different strategies in order to survive, maintain family unit together, and cope with problems that they face in the everyday life in Gaziantep. But all families do not have similar implementations, technics, instruments, capitals, and opportunities to apply these strategies. Each family unit has its own strategy and implementation. According to the social environment where they live with other people or residents of the city, they have different ways of manners, behaviors, attitudes or interactions that have been used to build up, carry on and conduct the family strategy. The capitals that the family has are a vital instrument in the improvement and maintaining of the coping strategy. Most of the Syrian middle-class members have lost their capabilities and the use of their capabilities, education, social circle, and the impact and capability of them that they had in Syria. Their previous qualifications do not work in Gaziantep and most of the middle-class members are declassified from their positions. Despite all obstacles, belonging to different classes, backgrounds, and socio-economic conditions, the Syrian families and individuals we have interviewed with have showed us that each family and its members can set up new ways of coping in their everyday life interactions and can try to maintain their family relations that are the biggest and most important subjects of refugees in the new society. This study determines a few coping strategies such as marriage, avoiding or hiding from external/foreign daily social interactions, diminishing or reducing all costs, redefining the internal family patterns. The interviews and surveys indicated us that families and individuals can construct and activate new ways of relationship and reshape their social interactions thanks to the capitals they have.

Giriş

Türkiye'deki Suriyeli mültecilere dair araştırmalarda son yıllarda ciddi bir artışın söz konusu olduğu görülmektedir. Göç ve mültecilik, demografik yapıdan uyum, çatışma, iş ve ekonomiye, vatandaşlık prosedürlerinden geri göndermeye dair pek çok konunun literatürde yer almaya başladığı olgular olsa da bu çalışmaların önemli bir kısmının hâlâ kriz durumlarındaki sığınma, kayıt, barınma, beslenme, temel yaşam becerileri geliştirme üzerinde durduğu görülmektedir (Deniz *vd.*, 2016; Dizman, 2012; Şimşek, 2018; Topal, 2016). 2011'i takip eden ilk birkaç yıl içerisinde, göç ve mülteci krizinin yarattığı acil öncelikler açısından konuya yönelik bu yoğunlaşma ve odaklanma anlaşılabilir bir durumdur. Fakat 2020 yılının başı itibarıyla savaşın üzerinden neredeyse dokuz yıl gibi önemli bir süre geçmiş olması sebebiyle, Türkiye dahil Ürdün, Lübnan, Irak, Almanya gibi pek çok farklı ülkede hayatlarını sürdüren Suriyeli ailelerin ve bireylerin ortaya geliştirdikleri toplumsal ilişkilerin, aile, iş, çalışma ve kültürel etkileşim örüntülerinin ve hayatlarını yeni dahil olunan toplumsal sistemlerde nasıl sürdürdüklerinin anlaşılması önem arz etmeye başlamıştır ve çalışmaların da bu yönde gelişmeye başladığı gözlemlenmektedir (Çetin, 2016; Harunoğulları ve Cengiz, 2016; Kaygısız, 2017; Mutlu *vd.*, 2018; Sirkeci ve Bardakçı, 2016). Suriyeli mülteci aile ve bireylerin hızlı ve köklü şekilde değişen hayat koşullarında hangi dinamikler ve koşullar altında yaşamlarını sürdürdükleri ya da hangi araçlarla yeni sosyal sistemlerde yer edinmeye çalıştıklarının ortaya çıkarılması ve anlaşılması; göç ve mültecilik sürecinin devamında tartışmaya başlanacak olan, birlikte yaşamın muhtemel dinamiklerini kavramada hayati öneme sahip olacağı aşikârdır (Baban *vd.*, 2017a, 2017b; Rygiel *vd.*, 2016). Dolayısıyla mülteci ya da göçmen aile ve bireylerin bu sarsıcı ve dönüştürücü kısa süreli zaman zarfında karşılaştıkları çok boyutlu ve çok katmanlı sorunlarla baş etme biçimlerini ortaya koymanın aynı zamanda, çok değişkenin işlediği bir süreci anlamayla eşdeğer olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu çalışmada, Gaziantep özelinde Suriyelilerin, hayatlarını sürdürmenin yanı sıra kente ve yerli/yerleşik topluma uyum sağlama veya mevcut toplumsal sisteme dâhil olma biçimleriyle deneyimledikleri değişimlerin ve dönüşümlerin, geliştirdikleri toplumsal örüntüler ile yeni ailesel ve bireysel davranışların özgünlük ve benzerlikleri ele alınmakta, dolayısıyla karşılaştıkları sorunlarla baş etme stratejileri ön plana çıkarılarak analiz edilmektedir.

Dünyayı Sarsan On Yılda Ortadoğu

Dünya tarihinde her dönemin kendine özgü koşulları olduğu kadar, bu koşulları oluşturan, inşa eden veya sürdüren nedenler de bulunur. Devrimler, savaşlar, doğal afetler, göçler, salgınlar ya da bilimsel ve teknolojik ilerlemelere eşlik eden, bu süreçleri hızlandıran, devindiren ya da köktenci biçimde şekillendiren olgular da her zaman söz konusu olmuştur (Wallerstein, 2004, 2005). Üstelik toplumsal olguların birbirini tetikleyen, şekillendiren özellikleri tarihteki önemli varyantlarda her zaman kendini var etmiştir (Castells, 2013d; Lacerenza, 2018; Maiocchi, 2018; Wallerstein, 2004). Gerek coğrafi gerekse toplumsal bütün mesafe ve zaman farklılıklarına rağmen, değişik hız ve yayılım süreçlerindeki özgünlükleri saklı kalmak koşuluyla, dünyanın herhangi bir yerindeki gelişmenin geri kalan diğer alanları er ya da geç etkileyeceği hem sosyal/beşerî bilimlerin hem de doğal bilimlerin üzerinde uzlaştığı temel konuların başında gelmektedir. Tarihsel kayıtlar, ilk çağlardan günümüze kadar gerçekleşen her türlü olayın küresel boyutta etkileri ve sonuçları olduğunu ve bunların da yine mutlaka çoklu nedenleri olduğunu ortaya koymaktadır (Lacerenza, 2018; Maiocchi, 2018; Wallerstein, 2004, 2005). Sosyal ve beşerî bilimlerin temel konusu olan insani eylemlerin biricikliği ve tekerrür etmeme ilkesine rağmen, her toplumsal gelişmenin bütün dünyayı saran ve gücü oranında gerçekleşen etkileri olduğu muhakkaktır. Çünkü uygarlığın ayak izleri Mezopotamya'dan Mısır ve Antik Yunan'a, Roma'dan Osmanlı'ya, Coğrafi keşiflerden yirmi birinci yüzyıldaki teknolojik ve bilimsel devrimlere kadar her olgunun birbiriyle bağlantılı

olduğunu göstermektedir. Bu, hem bir neden-sonuç ilişkisi içerisinde gerçekleşen bir zorunluluktan hem de toplumsal her eylemin tartışmaya yer bırakmayacak şekilde küresel etkilere sahip olmasından kaynaklanır. Örneğin, toplumsal tarih bizlere, Mezopotamya'daki toplumsal ve bilimsel ilerlemenin Mısır'dan Antik Yunan'dan ayrı ele alınamayacağını göstermektedir (Lacerenza, 2018; Maiocchi, 2018). Buna benzer küresel gelişmeleri Wallerstein (2004, 2005), kapitalizmin dünya üzerinde inşa edilmeye başlayan egemenliğinden yola çıkarak *dünya sistemi* olarak kavramsallaştırmaktadır. Kapitalizm, modernleşme ve beraberinde ilerleyen bilimsel ve teknik dönüşüm günümüzde de bütün dünyayı daha güçlü dalgalar halinde şekillendirmeye devam etmektedir. Bundan dolayı, dünyanın herhangi bir bölgesindeki toplumsal ve siyasal gelişmelerin küresel sebepleri olduğu kadar yine sonuçları itibarıyla küresel yansımaları da kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır.

Ortadoğu da bütün tartışmalı sınır ve tanımlarına rağmen, dünyadaki bütün gelişmelerden etkilenen ve yine bütün dünyayı etkileyen olgulara sahne olmuştur ya da olmaktadır. Üstelik Ortadoğu olarak addedilen müphem coğrafi ve beşerî olgunun tarihsel geçmişi, kültürel kodlarının ağırlığı (dinler, devletler, kentler, yazı vs.) ve iktisadi kaynaklar üzerine yükselen politik mücadelelerinin gücü, dünyanın pek çok bölgesinden daha çok küresel gelişmeleri etkileme kapasitesine sahiptir (Bozarslan, 2010, 2012; Lewis, 2011; Pappé, 2011); zira son yüz elli yıllık periyot bile tek başına bu iddiaları desteklemek için yeterlidir. Dolayısıyla Ortadoğu'dan etkilenen bir dünya olduğu kadar, dünyayı etkileyen bir Ortadoğu olgusu bulunmaktadır. Ve son on yıllık toplumsal gelişmelerin bu doğrultuda olduğunu ileri sürmek mümkündür.

2010'un son günlerinde tüm Ortadoğu hatta dünyayı sarsacak halk ayaklanmaları başladığında sonuçlarının bu denli sarsıcı ve dönüştürücü olacağını kimse beklemiyordu (Achcar, 2014; Dabaşı, 2015). Tunus'ta bir kişinin mazur kaldığı uygulamaları protesto etmek için giriştiği bireysel bir eylemin muazzam bir arka planı olduğu, kısa sürede yükselen itiraz ve protestoların Tunus'tan Mısır'a, oradan zincirleme bir reaksiyon halinde Libya, Yemen, Irak, Bahreyn ve Suriye gibi ülkelere yayılmasıyla bir kez daha ortaya çıktı (Prashad, 2012). İşsiz bir üniversite mezunu gencin eyleminin tekil olmadığı, pek çok sebebin gömülü olduğu toplumsal olgular silsilesinin ürünü olduğu, yaygınlık gösteren protesto ve ayaklanma çağrılarının kısa sürede geniş kitlelerde yankı bulmasıyla bir kez daha anlaşıldı (Hanieh, 2012, 2015).

Tunus ve Mısır'da güçlü toplumsal muhalefetin etkili protestolarıyla siyasal rejimler üzerinde etkili olan başkaldırıların aynı etkiyi geri kalan sürelerde yayıldığı ülkelerde gösteremediği ortaya çıktı. İlk başlarda 'Arap Baharı' sonrasında *halk isyanları* ya da *başkaldırı* şeklinde tanımlanan hızlı olaylar silsilesi giderek savaş ve şiddetin daha baskın olduğu bir biçime evrildi. Tunus ve Mısır'da geniş kitlelerin katılımıyla on yıllardır iktidarda olan çürümüş liderler ya da partiler yerinden edilirken Libya, Suriye veya Yemen gibi ülkelerde hala devam eden kaos, savaş ve şiddet sarmalı meydana gelmiştir (Prashad, 2012). 2019'da Sudan'da patlak veren protestolar ve ardından gelen gelişmeler, halk isyanlarının yakın zamanda durulacağına dair işaretler taşımadığını ve her an sürpriz bölge ve toplumlarda yeniden ortaya çıkma ihtimalini güçlü bir şekilde taşıdığını göstermiştir. Pek çok araştırmacının ve kuramcının küreselleşmeden kültürel değişmeye ya da neoliberal politikalarından siyasal rejimlerin sosyolojisine kadar çoklu nedenlerle açıklamaya çalıştığı Arap isyanları Suriye'de çok farklı sonuçlar ortaya çıkardı (Castells, 2013d). Bu Suriye'nin coğrafi, tarihsel, kültürel, stratejik ve toplumsal özgünlüğünden kaynaklandığı gibi, Ortadoğu denilen geniş beşerî coğrafyadaki toplumsal olayların farklı sebep ve sonuçlarının olduğunu da göstermiştir (Bozarslan, 2012; Dam, 2000).

2011'in ilk aylarında başkent Şam'ın yani egemen siyasi otoritenin gözünden 'uzak' Dera kentinde bir grup gencin duvarlara rejim karşıtı sloganlar yazmasıyla tetiklenen

Suriye'deki protestolar, farklı saik ve dinamiklerle de beslenerek çok kısa sürede hem kitlelerin niteliği hem de aktörler bakımından farklılaştı ve bir iç savaşa dönüştü (Taştekin, 2016; Topal, 2016). Pek çok araştırmacı ve analisti şaşırta, isyan ve başkaldırıların savaşa dönüştüğü Suriye'deki sonuçların görülmesinin çok uzun sürmesi ve diğer ülkelere benzer rejim değişikliğinin gerçekleşmemiş olmasıdır. Bu beklentilerin boşa çıkmasının en büyük nedenlerinden birisi, hiç kuşkusuz, Suriye'deki siyasal ve toplumsal yapıya dair bilgi eksikliğiyle malul bir perspektif olduğu kadar, Suriye'nin kendi özgünlüğü ve Ortadoğu'nun jeo-stratejisindeki konumundan da kaynaklandığı ileri sürülebilir. Çoklu sebeplerin etkili olmasıyla, Suriye'deki savaş, kısa süre içinde 22 milyon nüfuslu ülkenin ciddi insani krizlerle yüz yüze kalmasını beraberinde getirdi. 2011'den 2020'nin Ocak ayına kadar ortaya çıkan en temel sonuçlardan birisi; ülke nüfusunun yarısından fazlasının yerinden olması, ülke içinde göç etmesi ya da Türkiye, Ürdün, Lübnan, Irak gibi komşu ülkeler başta olmak üzere tüm dünya sathına yayılmış halde mülteci durumuna düşmesi, ülkenin toplumsal, ekonomik, kültürel ve fiziki alt yapısının çökmesi, dünyadaki neredeyse bütün güçlerin sahadaki fiili savaşa doğrudan ya da dolaylı olarak dahil olmasıdır. Bu karmaşa ve çetrefilli siyasi, askeri ve toplumsal mücadele alanının en tartışmasız ve somut sonucu, Suriyelilerin 'kronikleşen' savaş ve mülteciliği deneyimlemesi olmuştur. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) en güncel verilerine göre, yaklaşık 7 milyon Suriyeli, 2011'den sonra kendi ülkelerinin dışında mülteci konumuna düşmüştür.¹ Ürdün, Lübnan ve Irak'taki Suriyeli mültecilerin koşulları farklılıklar arz etse de bir toplumun yarısına yakın nüfusunun kısa sürede yer değiştirmek zorunda kalmış olmasının ortak ve özgün sonuçları da mutlaka olacaktır. Türkiye ve Gaziantep'te Suriyelilerin göç ve mültecilik sürecindeki durumları da benzerlik ve özgünlükler barındırdığı muhakkaktır.

Türkiye ve Gaziantep'te Suriyeliler

2011'de başlayan iç savaş ve şiddet döneminden çok önce de Suriye'ye dair hemen her başlık ve konunun Türkiye'de, farklı saiklerle son derece önemli addedilerek dikkatle takip edildiği bilinmektedir. Bu süreci izleme ve merakın tarihsel, siyasi, ekonomik, güvenlik ve stratejik pek çok amacının da olduğu söylenebilir (Cengiz, 2015; Erdoğan ve Ünver, 2015; Erdoğan, 2015; Kaya ve Eren, 2015; Koç vd., 2015). Suriye ve Türkiye'nin oldukça uzun kara sınırına sahip olmasının beraberinde getirdiği güvenlik, ticaret, kültür, doğal kaynaklar ve en önemlisi insani ilişkiler gibi meselelerin her zaman Türkiye'deki kamuoyunda ve akademi dünyasında, önem derecesi günün koşullarına göre değişkenlik göstermekle birlikte güncel olduğunu söylemek mümkündür. Fakat bu ilginin, rasyonel bilgiye erişme ve bilgi üretme boyutunda çeşitli sorunlar ve eksiklikler barındırdığı da muhakkaktır. Özellikle akademik dünyanın bu bölgeye olan ilgi ve bilgisinin yeterli düzeylerde olmadığı ve bunun da Ortadoğu'ya dair perspektif oluşturmada kapsamlı bir bakış açısı sağlamadığı belirtilebilir (Dam, 2000; Demirtaş, 2014). Her ne sebeplerle olursa olsun, bu akademik ilgisizlik *Arap Baharı* ya da *Ortadoğu'daki başkaldırıları* olarak çeşitli adlar altında ele alınmaya çalışılan olayların sonucunda değişmek zorunda kalmıştır. Öyle ki, 2011 sonrası Suriye ve Ortadoğu, Türkiye'deki sıradan kamuoyunun, siyaset ve akademi dünyasının gündemine mülteciler, savaş ve göçmenler aracılığıyla oldukça hızlı ve çok yoğun bir giriş yapmıştır. 2019 yılının sonları ve 2020'nin başlarına doğru artık Suriye, mülteciler, göçmenler veya Ortadoğu konularının bir şekilde bütün siyaset ve sosyal bilim çalışmalarına ve tartışmalarına dahil olduğu görülmektedir. Pek tabii, bunun en büyük nedenlerinden birisi, 2020'nin Ocak ayı itibarıyla Türkiye'de resmi kayıtlardaki Suriyeli sayısının dünyadaki en büyük rakam olması kadar, bütün bu demografik, ekonomik ve sosyal değişimlerin dokuz yıl gibi çok kısa sayılabilecek bir süre içerisinde gerçekleşmiş olmasının da etkisi olduğu bir gerçektir. Göç, Ortadoğu veya Suriyeliler meselesinin toplumun bütün hayat nüvelerinde her açıdan hissedilmesi, yaşanılması ve

¹ <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> Erişim Tarihi: 30.01.2020

deneyimlenmesinin bu hızlı değişimdeki payı tartışılmazdır. Bu durumlar bir bütün olarak dikkate alındığında; en azında Türkiye’de (de), ekonomiden gündelik hayata, iç ve dış siyasetten toplumsal ve kültürel hayata değin hemen her başlıkta artık göç, mülteciler, Suriyeliler ya da Ortadoğu olgularına, bir şekilde, değinilmeden geçilemeyeceği net olarak ortaya çıkmıştır.

Suriyelilerin Genel Demografik Görünümü

Türkiye’de yaşayan Suriyeliler hususunda en büyük tartışmaların nüfus, doğurganlık ve coğrafi dağılım üzerinden yürümekte olduğu bilinmektedir. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin yaş, cinsiyet ve yerleşim açısından dağılımları Türkiye’deki pek çok güncel tartışmanın temel başlıklardan birini oluşturmaktadır. Fakat bütün tartışma ve iddiaların ötesinde, Türkiye’nin 2011’den 2020’nin başlarında değin çok değişken ve sürekli artan bir kayıtlı nüfus olayı söz konusudur. Bu artışın en büyük sebebi, sıklıkla dile getirildiği gibi, göç ve mülteci akınının başladığı ve devam ettiği dönemlerde sağlıklı kayıtların türlü nedenlerden dolayı yapılmamış olmasıdır. İlerleyen yıllarda resmi kayıtların daha sağlıklı olmasıyla, her yayınlanan istatistikte Türkiye’deki Suriyeli nüfusun sürekli artmasının en büyük nedeni budur. Kayıt sisteminin ve ikamet koşullarının, alınan çeşitli önlemlerle istikrar kazanmasından sonra Suriyelilerin sayısına dair daha net ve güvenilir bilgiler de ortaya çıkmaya başlamıştır (Adar, 2018; Özipek, 2018; Sarıteke *vd.*, 2018; Şimşek, 2018; Tümtaş, 2018). İçişleri Bakanlığı ve bağlı birimlerin en son Aralık 2019 ve Ocak 2020 rakamları, Türkiye’de kayıt altına alınan Suriyeli nüfusunda bir istikrarın olduğunu gösteriyor. Fakat burada, her zaman akılda tutulması gereken en temel hususlardan birisi, son derece dinamik, henüz yeni kayıt altına alınan ve değişken bir nüfustan söz edildiğidir (Gültekin *vd.*, 2018; Sönmez ve Adıgüzel, 2017). Dolayısıyla yıllara, dönemlere, iç ve dış toplumsal ve politik gelişmelere göre ‘görünürlüğü’ değişebilen bir kitleden söz edilmektedir. Her ne sebeple olursa olsun, Ocak 2020 itibariyle yayınlanan istatistikler, halihazırda Türkiye’de kayıtlı 3 milyon 571 bin Suriyelinin olduğunu göstermektedir.² Burada hemen değinilmesi gereken bir diğer nokta ise, üç buçuk milyon nüfusun son derece değişken, farklı sınıf ve kültürel özelliklere sahip, farklılıklarının benzerliklerinden çok olduğudur. Burada ortak ama diğer bütün ayırıştırıcı özellikleri dışta bırakan eksenin, sadece *Suriyeli olmak* olduğunu belirtmekte yarar vardır. Göstergeler açısından, Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamında bulunan Suriyeli nüfusun yaklaşık %46’sının on sekiz yaşın altında, kadın ve çocuk oranının ise, söz konusu genel toplamda %70 civarında olduğunu belirtmek, karşı karşıya olunan demografi hakkında daha iyi fikir verecektir.

Suriyelilerin Türkiye sathına dağılımları da farklılık arz etmektedir (Sönmez, 2016; Sönmez ve Adıgüzel, 2017). Güney sınır bölgelerindeki kentler başta olmak üzere büyük kentlerde bir yoğunlaşmanın olduğu görülmektedir. Bu, hem Suriye’ye olan coğrafi-fiziksel yakınlık hem de kültürel ve tarihsel arka planı olan aksların (Osmanlı ve öncesine dayanan) ortaya çıkardığı bir durumdur (Marcus, 2013). Çünkü yirminci yüzyıldaki ulus-devlet sınırlarının somut belirleyiciliği, ayırt ediciliği ve somut yansımalarından çok gerilere giden bir tarihsel kültürel geçmişin de bu kümelenmede etkili olduğu ileri sürülebilir. Buradaki sebepleri bir tarafa bıraktığımızda, Gaziantep ve Türkiye’nin Güney kentleri başta olmak üzere, oldukça geniş ve karmaşık bir Suriyeli dağılımı görmekteyiz. Dolayısıyla bu geniş çeşitlilik ve dağılımda çok farklı Suriyeli sığınmacı, göçmen veya mülteci örüntülerinin ve profillerinin ortaya çıktığını söylemek gerekiyor (Çınar, 2018; İnce, 2019; Mutlu *vd.*, 2018; Özipek, 2018; Tümtaş, 2018). Türkiye’ye geldikten sonra kalan, yerleşen, çalışma veya diğer izinler yanında vatandaşlık alan on binlerce Suriyeli de mevcuttur. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün sağladığı verilerin yanında göçmen ve mültecilere yönelik çalışan sivil toplum kuruluşlarının ortaya

² <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişim Tarihi: 01.02.2020

koyduğu verilerden elde edilen bilgiler, mevcut durum ve Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin toplumsal örüntüsü hakkında daha net tablolar çıkarmaktadır.

Yukarıda değinildiği gibi, kayıtlı Suriyeli nüfus içinde genç nüfus olarak addedilen 15-24 yaş aralığı %21,6'lık orana sahip. Aynı yaş aralığı Türkiye nüfusu içinde %16'ya yakındır. Benzer şekilde, yaş ortalamasının oldukça genç olduğu bir demografi karşımızda bulunmaktadır. Türkiye'deki Suriyelilerin yaş ortalaması 21,6 iken Türkiye genelinde bu yaş 31,7'dir. 2011'de başlayan mülteci krizine çare olarak düşünülen ve ciddi manada kriz durumunda işlevsel olan geçici barınma merkezleri başka bir ifadeyle, kamplarda üç buçuk milyon Suriyelinin sadece 63 bini yaşamaktadır. Türkiye'deki toplam Suriyeli nüfus dikkate alındığında, kayıt altındaki Suriyelilerin %2'den daha azının kamplarda yaşadığı anlamına geliyor. Bu nüfus içinde Türkiye'de 450 bine yakın bebek doğumunun gerçekleştiğini ve bu sayının dahi tek başına pek çok ülkedeki Suriyeli sığınmacıdan fazla olduğunu akılda tutmak gerekiyor.

Türkiye'nin hemen her tarafında gündelik gündelik hayatlarını bir şekilde sürdürmeye çalışan Suriyelilerin genel nüfusun %4,3'üne denk gelecek bir yoğunluğu bulunmaktadır. Bazı büyük kentler ve Güney illerinde bu oranlar dikkate değerdir. Örneğin Şanlıurfa'da Suriyelilerin genel il nüfusa oranı %20,8 iken bu değer, Hatay'da %27, Adana'da %11, Kilis'te %81, Kahramanmaraş'ta %8, Mardin'de %10,5 civarındadır. Aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alınan Gaziantep'te Suriyelilerin il nüfusuna oranı %22,3'tür.³ Benzer şekilde Göç İdaresi verilerine göre, 2011'den 2019 Kasım ayına kadar, Türkiye'ye değişik zamanlarda gelmiş yaklaşık 370 kişi ülkelerine geri dönmüştür. Yine kayıtlar, bu süre içinde yaklaşık 30 bin kişinin çalışma izni aldığını ve ortakları ya da sahipleri Suriyeli olan 15 bin civarında şirket/işyeri kurulduğunu göstermektedir. Hem Gaziantep hem de tüm Türkiye'deki bu oranların ve demografik değişimin son yedi-sekiz yıllık periyotta ortaya çıktığı düşünüldüğünde bu, yeni ve radikal dönüşümün aynı sosyal hayatı paylaşan her bireyin dahil olduğu yeni toplumsal ilişkiler veya etkileşimler örüntüsü ortaya çıkardığı görülür. 2011 sonrasında Türkiye'nin tarımdan sanayi ve ticarete kadar özellikle ekonomiye yön veren bütün alan ve sektörlerde Suriyeli göçmen ve mültecilerin varlığının kendini her bakımdan bir olgu olarak hissettirdiği yapılan bütün araştırmalarda karşımıza çıkmaktadır. Suriyelilerin bütün emek ve üretim süreçlerinin yanında ticaret ve sanayide de ciddi kaynak girdileri sağladıkları çeşitli çalışmalarla da ortaya konulmaktadır (Adar, 2018; Çınar, 2018; Mutlu vd., 2018; Şimşek, 2018; Tümtaş, 2018).

Gaziantep'te mevcut durum

Türkiye'deki Suriyelilerin yaşadıkları koşullar ve diğer mevcut sosyal durum-Gaziantep özelinde ele alındığında, kentin coğrafi yakınlıktan dolayı özgünlükler de barındırdığı görülür. Burada, Gaziantep genelinde Suriyelilerin oluşturduğu fiziki ve sosyal örüntüye bakmakta fayda vardır. Göç İdaresi'nin son açıkladığı rakamlara göre, Gaziantep il genelinde 452 bin 533 kayıtlı Suriyeli yaşamaktadır. Metropol kent merkezinde ağırlıklı olmak üzere, ilin bütün ilçelerinde ve hatta kasaba ya da belde olarak sayılabilecek her yerleşim yerinde Suriyelilerin yaşadıkları bilinmektedir. İldeki toplam nüfusun %22,3'ünü teşkil eden Suriyeli nüfus, ilin bütün ilçelerinde de ciddi bir nüfusu oluşturmaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün Gaziantep'i de içeren son bülteninde (Ocak 2020), il genelindeki kayıtlı Suriyeli sayısı toplamı 452 bin 533 kişi olarak belirtilmektedir. Öte yandan Gaziantep İl Göç İdaresi'nin Kasım 2019 verileri, Ocak 2020'de yayınlanan verilere yakındır. Kasım 2019'daki verilere göre Gaziantep il bazındaki toplam Suriyeli sayısı (*Geçici Koruma Kapsamında*) 451 bin 466'dır.⁴ Gaziantep

³ <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> Erişim Tarihi: 01.02.2020

⁴ Kasım 2019'da Gaziantep İl Göç İdaresi'yle yapılan görüşmelerden elde edilen sayılardır. (y.n.)

gibi önemli bir sanayi ve ticaret kentinin merkez iki ilçesinde daha çok Suriyelinin kayıtlı olması şaşırtıcı değil.

Tablo 1: Gaziantep'teki Suriyelilerin Dağılımı

İlçe	Suriyeli Sayısı
Araban	2.024
İslâhiye	17.186
Karkamış	4.612
Nizip	50.983
Nurdağı	5.732
Oğuzeli	4.943
Şahinbey	260.338
Şehitkamil	104.168
Yavuzeli	554
Bilinmeyen	929
Genel Toplam	451.466

Kaynak: Gaziantep İl Göç İdaresi (Kasım 2019)

Tablo 1'de görüldüğü üzere, Gaziantep'in bütün ilçelerinde değişik yoğunlukta Suriyeliler yaşamaktadır. Burada en dikkat çekici noktalardan birisi, merkez iki metropol ilçede, Suriyeli nüfusun yaklaşık 365 bininin yaşıyor olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, Gaziantep'teki bütün kayıt altındaki Suriyelilerin yaklaşık %82'si kent merkezindeki Şehitkamil ve Şahinbey ilçelerinde bulunmaktadır. Kent merkezindeki ilçeler arasında da (tıpkı merkez dışındakiler gibi) dengesiz bir dağılım söz konusu. Kuşkusuz bunun en büyük nedenlerinin başında Şahinbey ilçesinin hem coğrafi açıdan hem nüfus açısından daha büyük olmasıdır. Fakat asıl sebeplerden birisinin, Gaziantep özelinde, Şahinbey'de alt sosyo-ekonomik kesimlere ait (gecekondu) mahallelerin sayısının fazlalığı ve göçmen ve mültecilerin bu tür yerleşim yerlerini tercih etmesi olduğu söylenebilir. Yoksul mahallelerde görece daha az sosyal dışlanmanın yanı sıra enformel toplumsal ağlara dahil olmanın kolaylığı ve bu türden ağların bu mahallelerde daha aktif olmasının somut getirilerinin dikkate alındığı görülmektedir. Şehitkamil'in (Şahinbey'e nazaran) daha çok orta ve üst kesimlerin yerleştiği mahallelere sahip olması, benzer sosyo-ekonomik kesimlerdeki Suriyelilerin buralara yerleşmeyi tercih ettiğini göstermektedir. Fakat Şehitkamil ilçesi Gaziantep'in Karşıyaka, Hacıbaşa, Cinderesi, Çıksorut gibi önemli gecekondu bölgelerini de içerdiğini akılda tutmak gerekiyor. Dolayısıyla Şehitkamil ilçesinin İbrahimli, Osmangazi, Güvenevler, Değirmişem, Sarıgüllük ve Pancarlı gibi birkaç mahallesinde orta ve üst sınıfların yaşadığını söyleyebiliriz (Sönmez, 2016; Sönmez ve Adıgüzel, 2017). Bu mahallelerdeki Suriyeli sayısı, Şehitkamil'de kayıtlı bütün Suriyelileri içermemektedir. Dolayısıyla Şehitkamil ilçesinde kayıtlı yaklaşık 104 bin Suriyelinin büyük bir bölümünün yine yoksul mahallelerde yaşadıklarını ön görmek zor değildir. Nizip ve İslahiye'deki yoğunlaşmanın en temel sebebi, buralarda önceleri var olan geçici barınma merkezleridir. Diğer önemli etken hem Nizip hem İslahiye'nin daha hareketli bir ekonomiye, özellikle tarımsal işgücüne ihtiyaç duymasındır. Suriyelilerin bu iki ilçenin tarımsal üretimindeki görünürlükleri ve ağırlıkları çok barizdir.

Gaziantep, sahip olduğu ticaret ve sanayisinin potansiyeliyle ile Suriyelilere, yasalar çerçevesinde, nispeten daha geniş olanaklar sunabilmektedir. Tarihsel, coğrafi ve kültürel geçmişin izleri en çok ekonomik ilişkilerde kendini göstermiştir. Suriye'de, özellikle Halep, Şam, Hama ve Humus'ta tarihsel olarak güçlü olan ve kültürden siyasete bütün toplumsal ilişkilere gücü sirayet etmiş bir ticaret burjuvazisinden (Bozarlan, 2012) söz etmek mümkündür. Gaziantep ve Türkiye ile bu kesimlerin 2011 öncesinde kurdukları ticari ağların, savaş sonrasındaki insani kriz dönemlerinde de işlediğini işlediği görülebilir. 2019 itibarıyla Suriyelilerin Gaziantep'teki sanayi ve ticaret alanında Türkiye'nin diğer bütün illerinden daha

fazla yer aldıkları belirtilebilir. Gaziantep Sanayi ve Ticaret Odası kayıtlarında Suriyeli firmaların toplam sayısı 2.500'ü geçmektedir. Suriyeli bu firma ve işyerlerinin yaklaşık 2000'i Ticaret Odası'na, 400'e yakın Esnaf ve Sanatkarlar Odası'na ve 100 civarındaki firma da Gaziantep Sanayi Odası'na kayıt yaptırmıştır. Bütün bu rakamlara istihdamdaki enformel çalışma, iş, üretim ve ticaret dahil değildir. Gündelik toplumsal hayatta bu rakamların çok üzerinde bir değerin olması beklenen bir durumdur.

Gaziantep'teki Suriyelilerin genel profilleri hakkında son olarak şunları eklemekte yarar vardır. Bu, aynı zamanda, ailelerin karşılaştıkları sorunlarla baş etmelerinde içinde buldukları koşulların nasıl etkili ve belirleyici olduğunu göstermek bakımından önem arz etmektedir. Gaziantep'teki Suriyelilerin %90'ı Halep ve yakın çevresinden gelmektedir. 2012 ile 2016 arası, en yoğun yerinden edilmeler veya mülteci olmaya zorlanmanın yaşandığı yıllar olmuştur. Suriyelilerin yarıya yakını en az altı yıldır Gaziantep'te yaşıyor. Haneleri temsil eden ya da hane/aile adına görüşülen kişilerin yaş ortalaması 36 gibi oldukça genç bir ortalamaya sahiptir. Aile ya da hane başına düşen çocuk sayısı 4,2. Yine ailelerin yaklaşık %90'ında Türkiye'de doğan çocuklar yaşamaktadır. Zor kent ve mültecilik koşullarına bir ara formül olarak Suriyeli ailelerin yaklaşık %30'u birden fazla ailenin bir arada yaşadığı haneler şeklinde yaşamlarını sürdürmeye çalışmakta ve hane/aile başına ortalama 6,6 kişi gibi yüksek bir rakam düşmektedir. Neredeyse her ailenin mutlaka en az bir akrabası Gaziantep'te yaşıyor. Ailelerde ya da hanelerde engelli bireylerin bulunma oranı %23. Yine Suriyelilerin neredeyse tamamı (%98) kirada yaşamakta ve hane yapısının büyüklüğünden dolayı çoğu gecekondulu mahallelerde ikamet etmektedir. Aileye ya da haneye giren gelirin yaklaşık %70'i sadece kira, temel ihtiyaç faturaları ve beslenmeye harcanmaktadır. Hanelerin %60'a yakınında en az iki kişi çalışarak gelir sağlamaya çalışmaktadır. Neredeyse %90'nın hiçbir aracı yok ve çoğunlukla toplu taşıma kullanılmaktadır. Suriyeli mülteciler konusunda belirtilmesi gereken diğer bir husus, iş bulup çalışabilenlerin neredeyse %90'ının hiçbir sosyal güvence olmadan, düşük ücretle ya da en fazla asgari ücretle çalışıyor olmalarıdır. Hem iş arayan hem de iş bulabilenlerin bulanların hem de Gaziantep'liyle değişik ilişkiler kurmak isteyenlerin yaklaşık %60'ı dil bariyerinin çok önemli bir sorun olduğunu dile getirmektedirler. Bu veriler, yoksulluk, dil ve iletişim engelleri, işsizlik, kalabalık hane yapıları ve belirsizliğin, Gaziantep'teki Suriyelileri betimleyen temel etmenler olduğunu göstermektedir (Gültekin *vd.*, 2018; Sandal *vd.*, 2016).

Gaziantep'te yaşayan Suriyelilerin ortaya çıkmasına vesile olduğu en önemli sonuçlardan birisi, sağlıklı, kapsayıcı, içerici kurumsal sosyal hizmetlerin eksikliği ya da yokluğudur. Neoliberal politikaların gereği olarak, devletin kurumsal varlığıyla eksik bıraktığı ya maliyetleri nedeniyle kamunun geri çekildiği engelliler, yaşlılar, çocuklar, kadınlar, göçmenler ve mülteciler gibi kırılgan nüfus kesimlerine yönelik sosyal hizmetlerin yokluğunun oluşturduğu boşluğun farklı şekil ve araçlarla kapatılmaya çalışıldığının altını çizmekte yarar vardır (Atasü Topçuoğlu, 2016; Aydın ve Çakmak, 2017; Bulut, 2003; Kahya ve Sallangül, 2013; Kara, 2013; Koray, 2011; Sallan Gül, 2006). Gaziantep'teki Suriyeli ailelerin karşılaştıkları çok çeşitli ve çetrefilli sorunlarla baş etmelerini zorlaştıran unsurlardan birisi, kamunun bilinçli şekilde yürüttüğü sosyal hizmetlerin kapsayıcılığının ve müdahalesinin yokluğu ya da yetersizliği olduğu söylenebilir.

Alan ve Yöntem

Suriyeli mülteci ailelerin (yasal ya da mevcut hukuki statülerine dair tartışmalara girmeden) sorunlarla baş etme süreçleri ve stratejileri, Gaziantep kent merkezinde yer alan Şahinbey ve Şehitkamil ilçelerinin 2018 Kasım ile 2019 Mart ayları arasında gerçekleştirilen saha görüşmelerinden elde edilmiştir. Bu çerçevede değişik mahalle ve kesimlerden gelen toplam 24 aileyle yarı yapılandırılmış soru formlarıyla görüşmeler yapılmıştır. Her aile en az üç kez ziyaret edilmiş, görüşmeler Arapça yapılmış ve sonrasında ses kayıtları deşifre edilmiştir. Alandaki notlarla daha sonra birleştirilen görüşmeler, çeşitli temalar şeklinde

kategorize edilerek, farklı başlıklar altında Suriyeli ailelerin karşılaştıkları sorunlarla baş etme stratejileri anlaşılmasına çalışılmıştır. Söz konusu 24 aileden toplam 63 kişiyle diğer bir ifadeyle her aileden en az iki kişiyle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde ailelerin Gaziantep'teki sınıfsal kompozisyonlarına ve bunların mahallelere dağılımına mümkün mertebe dikkat edilmeye çalışılmıştır. Alt sosyo-ekonomik mahallelerde yaşayan 14, orta gelir grubundaki mahallelerden 7 ve üst veya üst-orta sosyo-ekonomik kesimlerin yaşadığı mahallelere yerleşmiş toplam 3 aileyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşülen ailelerin yarısından fazlası yoksul ya da alt sosyo-ekonomik kesimlerden gelen ailelerden oluşmaktadır.

Bu çalışmada da nitel bir araştırmanın metodolojik kaygılarına, sınırlılıklarına ve imkanlarına mümkün mertebe dikkat edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla niteliksel bir araştırmanın nesnellikten daha çok meseleyi anlama ve verili görünürlüğün altındaki gerçekliğe ulaşmayı temel gaye edinmiş perspektif sağlayıcı yönü (Kümbetoğlu, 2016; Neuman, 2012, 2013) bu çalışma açısından önemli görülmüştür. Gaziantep'teki Suriyeli ailelerin, somut gündelik hayatlarında deneyimledikleri, eyledikleri, ortaya koydukları pratiklerin neden ve hangi anlam dünyası çerçevesinde gerçekleştiğini ve bunların mülteci, yoksul, kadın, engelli, göçmen ya da yabancı olmanın beraberinde getirdiği sorunlarla baş etmede nasıl kullanıldığını anlamak için yarı yapılandırılmış görüşme formları eşliğinde, Kasım 2018 ile Mart 2019 tarihleri arasında saha görüşmelerinden veriler elde edilmiştir. Mülteciliğin zor koşullarında, sosyal hizmetler gibi en temel ve hayati bir kurumsal desteğin olmadığı ya da eksik olduğu hallerde ailelerin yaşamlarını sürdürmeye çalışırken sorunları nasıl deneyimleyip anlamlandırdıklarını ve bunlarla nasıl baş etmeye çalıştıklarını betimlemek araştırmanın temel izleğini inşa etmiştir. Fenomenlerin (burada Suriyeli mültecilerin gündelik hayatlarındaki sorunlar) dışarıdan gözlemcinin 'nesnel' araçlarıyla öğrenilmesinin zorluğu ve imkansızlığı akıldaki tutularak, gündelik hayatı deneyimleyen ve eyleyen aktörlerin (Gaziantep'teki Suriyeli ailelerin ve bireylerin) bunları anlamlandırmalarını ve kurmalarını aktörlerin perspektifinden öğrenmenin (Miles *vd.*, 2012, 2013; Öktem, 2005; Thyer, 2000) temel metodolojik kaygı olarak alındığı söylenebilir. Daha önceden değinildiği gibi, Suriyeli mülteci ailelerin sorunları ele alma, onları değerlendirip anlamlandırma ve çözüm getirme çabalarının, sadece gözlemin sağlayacağı görünümle değil, aktörlerin söz konusu toplumsal eylemleri anlamlandırma süreçlerinin anlaşılmasını da gerektirdiği muhakkaktır. Norlyk ve Harder'in de dile getirdiği gibi (2010), yorumsamacı yöntem ve çaba, ayanı zamanda sübjektif, öznel deneyim ve anlatıların içindeki objektif özleri ortaya çıkarma çabasını da kendinde barındırmaktadır.

“Baş Etme”

Sosyal bilimler literatürüne ilk olarak 1940'lı yılların sonunda girmeye başlayan *baş etme (coping)*, zaman içinde kullanıldığı alanlar kadar anlamaları da dönüşümlere uğrayan bir kavramdır. İlk çıktığı dönemlerde daha çok bireysel ya da psikolojik sorunların çözülmesi veya davranışın iyileştirilmesi anlamları içeren baş etme, ilerleyen zamanlarda bireysel/psikolojik sorunlar kadar, aile, aile içi ya da aileler arası ilişkilerini, grup veya toplulukların eylemlerini de kapsar hale gelmiştir (Dyk ve Schvaneveldt, 1987). Literatürde baş etmenin psikolojik perspektifin yanı sıra daha çok sosyoloji ya da sosyal hizmetlerin kast ettiği aile içi ve dış toplumsal ilişkiler sürecini içermesi, 1980'lerden itibaren netleşmeye başlamıştır. Fakat baş etme kavramının en başında net bir anlamının olmadığı, her disiplinin kendi meşrebine göre anlamlar verdiğini ve bu yüzden baş etmeyle tam manasıyla neyin kast edildiği hususunda bir kavram kargaşası da mevcuttur (Dyk ve Schvaneveldt, 1987: 23). Bunlara rağmen, baş etmenin bireysel (psikolojik) ve toplumsal veya aileler içi/aileler arası (sosyolojik) iki düzeyi içerdiği artık genel bir kabuldür. Baş etme daha çok, bireyin ya da grubun (ailenin) karşılaştıkları sorunu veya engeli ortadan kaldırıcı araçlar bulma çabası, sahip olduğu imkân ve kaynakları seferber etmesi olarak tanımlanmaya başlanmıştır; zira bu çalışmada Suriyeli aileler özelinde kullanılan *baş etme* de benzer süreçleri ve anlamları içermektedir.

Lazarus ve Folkman (1984), baş etmenin bireysel psikolojik kökenlerini kabul etmekle birlikte, sorunların çözümünde bunun tek başına değil, aile içi ve aile dışı grupsal ya da toplumsal ilişkilerin de işlediği daha karmaşık bir süreç olarak ele alırlar. Yine Kessler ve diğerleri de baş etmeyi, 'bireyin kendi koşulları içinde çevresel ve içsel kaynakları yönetmesi ve bunlar aracılığıyla karşılaştığı sorunları azaltması veya yönetmesi' şeklinde ele almaktadırlar (Kessler *vd.*, 1985). Baş etmenin bireysel/ruhsal süreçlerden daha çok karmaşık toplumsal ilişkiler sisteminde var olabileceğini, diğer bir ifadeyle, her türlü sorunla baş etmenin aslında diğer grup ve bireylerle ilişkilerle mümkün olabileceğini ilk defa Hill (1949) ve Burr (1973) gibi araştırmacılar olmuştur. Daha sonra McCubbin ve diğerleri (1982), baş etmede sorunun (bireysel de olsa) nasıl oluştuğundan daha çok, aile ve grup içinde nasıl çözümlendiğinin daha önemli olduğunu söylemektedirler. Grup ve aileyi baş etmede merkeze koyan bütün perspektifler aynı zamanda sorunlarla baş etmede, tek bir nedenin olmaması gibi, tek bir stratejinin de olmadığını dile getirmişlerdir. Ailelerin baş etmelerinde etkili olan en önemli hususlardan birisi, ailenin ve bireylerin, karşılaştıkları sorunlar kadar, buldukları ya da dahil oldukları sosyal sistemde sahip oldukları kaynakların (sermaye türleri) ve bunları yönetebilme becerilerinin derecesidir. Bourdieu'nun (1990; Bourdieu ve Passeron'un 1990), aktörlerin buldukları toplumsal sistemde, her daim, kendilerine alan açarak kendilerini çeşitli şekillerde var etmeye çalıştıkları tezi, aile ve bireylerin karşılaştıkları sorunlarla baş etme stratejisini şekillendirmede, diğer bir deyişle sorunlarla baş etmelerinde işlevsel olmaktadır. Öte yandan McCubbin ve Patterson (1983), baş etmenin belli başlı süreçlerden oluştuğunu ve bu süreçlerin aynı zamanda *strateji* olarak da ele alınabileceğini ileri sürmektedirler. Onlara göre, birey ya da aileler, düzey ve sorun ne olursa olsun, karşılaşılan zorluğu tahmin veya beklenti (*anticipation*), etki (*impact*) ve etki sonrası (*post-impact*) gibi üç aşamada ele almaktadır ve bu üç varyant bütün baş etme çeşitlerinde kendini göstermektedir.

Gaziantep'teki Suriyeli ailelerin gündelik hayatlarında deneyimledikleri çok çeşitli ve çok katmanlı sorunlarla baş etme stratejileri sadece ailelerin kendileriyle ilgili değildir. Bulgulara geçmeden önce, bütün göçmen ve mültecilerin dahil olmaya çalıştıkları toplumsal hayatın sorunlarıyla karşı karşıya kalmaları kadar, beraberlerinde önceki yaşamlarından miras sorunlar ve her türlü donanımla da var olmaya çalıştıklarını hatırlamakta yarar vardır. Dolayısıyla her Suriyeli ailenin ya da bireyin, mülteci olmaktan öte, kadın, yoksul, yoksullaşmış, engelli, dışlanmış, genç, yaşlı, eğitimsiz, çocuk işçi, erken evlendirilmiş olmaktan kaynaklanan hem daha önceki sosyal koşullardan miras olarak taşıdıkları hem de dahil olmaya çalıştıkları toplumsal sistemle etkileşimde ortaya çıkan ya da nükseden sorunlarla baş etme gibi karmaşık bir ağ üzerinde tutunmaya çalıştıklarını ifade edebiliriz.

Bulgular: Suriyeli Ailelerin Baş Etme Stratejileri

Gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden de anlaşılacağı üzere, Gaziantep'teki Suriyeli aileler ve bireyler, gündelik hayat pratiklerinde, çok çeşitli ve çok katmanlı sorunlarla karşılaşmakta ve bunlarla baş etmek için kendi, imkân, kapasite, kaynak ve sermayelerine göre çözüm stratejileri geliştirmektedirler. Ailelerin kendi özgül koşullarında uyguladıkları ve amaç edindikleri baş etme stratejilerini belirli temalara ayırarak sınıflandırmak mümkündür.

Bir baş etme stratejisi olarak evlilik

Göç ve mültecilik süreçleri her yaş ve cinsiyetten bireyi etkileyen sarsıcı bir etkilere sahiptir. Bireylerin önceden sahip oldukları bütün toplumsal değerler sistemini sarstığı gibi, mevcut kurumsal davranışları ve değerleri de yeniden belirler ya da yeniden şekillendirir (Jabbar ve Zaza, 2014; Kaya ve Eren, 2015; Kaya, 2017). Fakat göç ve mültecilik en çok da kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelli bireylerin katmerli olarak etkilendiği, devlet, aile, akraba, din, mezhep, kültür gibi ataerkil değerler sisteminin taşıyıcısı ve yeniden üreticisi yapılarla karşı karşıya geldiği bir süreci de barındırmaktadır. Dolayısıyla bilinen kurumsal davranışların

daha çok ön plana çıkarılması, daha güçlü hale gelmesi ya da yaşanan zorluklara, karşılaşılan sorunların aşılmasında bir çözüm olarak görülmesi ve bu yönde davranışlar sergilenmesi çok bilindik bir durumdur (Kandiyoti, 1977; Solinas, 1995). Göç ve mülteciliğin olağanüstü koşulları olmadan da evlilik, toplumların pek çok soruna çözüm olarak ileri sürdüğü ya da gerçekleştirdiği bir toplumsal eylemdir. Pek tabii, ataerkil değerler sisteminin evliliği değerlendirme perspektifi kadının eylemleri üzerindeki iktidarının devamıyla ilgilidir. Fakat mültecilik gibi son derece ağır ve karmaşık bir olgunun içinde evlilik, bazı durumlarda yaşanan sorunlarla baş etmenin bir aracına dönüşebilmektedir. Bilindiği gibi, evlilikler yeni dahil olunan toplumsal sistemle yeni bağlar kurmanın aracına dönüşebildiği gibi göçmenlerin, mültecilerin, azınlıkların, sınıfların veya dışlanmışların kendi konumların ve ilişki ağlarını izole ederek yeniden üretildiği şekillerde de gerçekleşebilmektedir. Nasıl gerçekleşirse gerçekleşsin evlilik, grup bağlarının ve ilişkilerinin yeniden şekillendirdiği bir kurumdur. Bundan dolayı, göçmenlik veya mültecilik koşullarında sadece grubun kendini yeniden üretimi ve varlığını sürdürmesi imkanını sağlamaz, bunlarla birlikte yaşanan koşullarda sahip olunan imkân, sermaye, kaynak ve güçlerin birleşimini de sağlayarak zor durumdaki grubun dayanışma ve hayatta kalma sürecince bir stratejiye dönüşmektedir (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011). Aynı zor koşulları deneyimleyen ailelerin güçlerini birleştirmesi şeklinde gerçekleştiği gibi daha güçlü, daha fazla imkân, sermaye ve kaynağa sahip olanlarla bunlara daha az sahip olanların ilişkisi şeklinde de gerçekleşebilmektedir. Ama hangi saiklerle olursa olsun evlilik, özellikle mültecilik koşullarında, ailelerin, bireylerin ve grupların sorunlarla baş etmelerindeki en etkili ve en önemli enstrümanlardan birisidir. Hem evliliğin getirdiği toplumsal, kültürel ve yasal meşruiyet hem de sebep olduğu sorunlarla baş etmede daha fazla güç imkânı sağlama potansiyeli, evliliği mülteciler (özellikle kadınlar) için de cazip bir yöneme dönüştürmektedir. Gaziantep'teki saha görüşmelerinde konuştuğumuz Aliye'nin⁵ evliliği zoraki bir yol olarak seçmesi, ailesinin ve kendisinin karşılaştıkları zorlukları minimize edebilmesi için bir baş etme stratejisi olarak kullanması buna örnek olarak gösterilebilir. Aliye'yle benzer şekilde, görüştüğümüz ailelerin bir kısmında evlilik hem erkek çocuklar için hem de kız çocukları için, aile ilişkilerinin devamlılığı, mülteciliğin zor koşullarında ayakta kalabilmenin dayanaklarından birisi olarak değerlendirilmektedir.

Baş Etme ve Dışlanma

Göçmen ve mültecilerin yeni geldikleri ya da dahil olmaya çalıştıkları toplumlarda dışlanma ve ayrımcılıklara maruz kaldıkları bilinen bir durumdur. Kuşkusuz, her farklı coğrafya ve toplumda değişik dışlanma türleri bulunur. En net şekliyle dışlanma, bir insanın ya da kesimin çeşitli neden ve gerekçelerle daha büyük ve etkili toplumsal ilişkiler sistemine dahil edilmemesi, uzak tutulması, yok sayılması ya da çeşitli engel veya fiziki araçlarla uzak tutulmaya çalışılmasıdır (Adaman ve Keyder, 2006; Dedeoğlu ve Gökmen, 2011; Özmete, 2011). Uzat tutulmada diğer bireyler, kültür, devlet gibi araçlar kullanılır. Ve dışlanma, bir kesimin genelde zayıf ve farklı olarak addedilen birey veya insan grubunun egemen ve güçlü olan sisteme dahil olmasının önüne geçmek, onların (ya da onun) birer toplumsal, hukuki aktör ve toplumsal/politik özne olarak kimlik kazanmalarının önüne geçmek için, onların egemen merkezden uzak tutulması için yasa, kültür, milliyetçilik, ahlak, değerler, yabancılık, sınırlar gibi pek çok enstrümanın kullanılarak bir kılıf ve meşruiyetin arandığı karmaşık bir olgular silsilesidir. Bu dışlanmanın pek çok türü ve nedenleri bulunmaktadır. Bireysel ya da grupsal olarak, ırkî, dinsel, sınıfsal, kültürel, iktisadi pek çok sebep ve şekilde dışlanma ve ayrıştırma pratikleri kendini inşa eder ve köklerinin kültür ve toplumsal hafızadaki yerinden dolayı oldukça geniş bir zaman diliminde kendini var eder, çeşitli araç ve şekillerle yeniden üretir ve çoğu zaman kuşaklar boyu süren şekillerde varlığını sürdürür. Dolayısıyla göçmen ve mültecileri dahil olmaya çalıştıkları toplumsal sistemlerde, daha önce de dikkat çekildiği gibi,

⁵ Görüşmecilerin isimleri araştırmacı tarafında yeniden kodlanmıştır (y.n.).

bütün bunları ön görüp daha kurumsal ve hak temelli şekilde ele alıp değerlendirecek etkili sosyal hizmet mekanizmalarının ya olmaması ya da bu alanlarda zayıf kalmasıyla, dışlanma ve ayrımcılığı daha şiddetli, somut ve yakıcı biçimde deneyimlemektedirler.

Dışlanmayı içselleştirmek ya da ‘ev sahibinin gözünden kendini görmek’

Dışlanmanın, Gaziantep’teki Suriyeli aileler arasında farklı biçim ve araçlarla deneyimlendiği saha araştırmasındaki bulgularda da orta çıkmıştır. Görüşmelerde, Suriyeli ya da yabancı olmaktan kaynaklanan açık veya dolaylı dışlanmanın okul, gündelik hayat, iş, çalışma, ulaşım, yerleşme gibi çeşitli yerlerde deneyimlendiği ortaya çıktı. Fakat burada dışlanmanın bir sorun olarak görülmesinin yanında, Suriyelilerin bazılarının, maruz kaldıkları dışlanmayı mantığa büründürerek deneyimlediğini ve gündelik hayatlarını dışlanmayı içselleştirerek sürdürmeye çalıştıklarını ve bu içselleştirmeyi, mülteci olmak, ülkesinden ayrılmış olmak, sonradan gelmiş olmak gibi çeşitli argümanlar ileri sürerek bu sorunla değişik şekilde baş etmeye çalıştıklarını görmek ilginçtir. Bu durum aynı zamanda, Suriyeli birey veya ailelerin dışlanma sorunuyla yüzleşmelerine rağmen bir tür mantığa bürünme ve ikincil statüye rıza göstererek bununla baş etmeye çalıştıklarını göstermektedir. Sahada görüştüğümüz bazı Suriyelilerin, toplu taşımada ilk başlarda tramvay veya otobüste boş koltuklar olsa dahi geçip oturmadıklarını, kendilerinde bu hakkı görmediklerini dile getirmelerinin yanında, maruz kaldıkları dışlanmayı haklı gösterecek (öğrenilmiş çaresizlik ya da mantığa bürüne) görüşler dile getirmişlerdir.

Lazarus ve Folkman (1984), baş etme sürecinde, insanların ya da ailelerin sorunlarla baş etmelerinde mantıksal ve duygusal açıklamalar ortaya koyduklarını ve bu açıklamaların (anlamlandırma ya da çözme çabası) sonuçları dikkate alınarak bakıldığında *duygu odaklı* mı yoksa *mantık odaklı gerçekçi çözüm çabası* mı olduğunun anlaşılabilirliğini dile getirir. Bu durum aynı zamanda, Coser’in ve diğer çatışmacı kuramcıların dile getirdiği ya da açıklamaya çalıştığı olgularla da ilgilidir (Coser, 1990, 2001). Coser, Rex, Dahrendorf gibi çatışmacı perspektife sahip olan kuramcılar, bütün toplumsal ilişkilerin her düzey, zaman ve şekilde aslında açık ya da gizli bir çatışmadan ibaret olduğunu dile getirmektedirler (Coser, 2001; Dahrendorf, 1959; Rex, 1996). Bu çatışma ve gerilimler, temelde her toplumsal aktörün, rolü ve statüsü ne olursa olsun, dahil olduğu toplumsal ilişkilerden maksimum fayda elde etme isteğine sahip olmasından kaynaklanır. Her toplumsal aktörün çeşitli nedenlerden dolayı çıkarının başkalarının çıkarları ve ilişkileriyle sınırlandırıldığı ve engellendiği düşünüldüğünde çatışma da kaçınılmaz hale gelmektedir. Dolayısıyla, çatışmacı yaklaşım, Marx’ın dile getirdiği ve daha şiddetli ve yıkıcı sınıf savaşımı şeklindeki çatışma ve gerilimleri, yirminci yüzyılda ortaya çıkan yeni toplumsal kesim, sınıf, aktör ve ilişkilerden dolayı, toplumsal ilişkiler sisteminin her düzeyine yayarak daha genel, sürekli ve çeşitli bir şekilde ele almışlardır. Dışlanma da bu gerilim ve çatışmaların yansımalarından biri olarak değerlendirilebilir. Fakat Coser, çatışmanın değerlendirilmesinde iki hayati ayrıma gider ki, bu ayrımı biz baş etme süreçlerindeki stratejilerde farklı isimler altında kavramsallaştırıldığını görüyoruz (Coser, 1990; 2001). *Gerçekçi ve gerçekçi olmayan çatışma*, aynı zamanda toplumsal aktör olarak bireylerin ya da grupların gündelik hayat ilişkilerindeki rol ve statülerinin onlara sağladığı yararların kaynaklarını doğru tespit edip ona göre davranma ya da yanlış algılama üzerine kurulu, sonuçlar üzerinde somut etkisi olmadan sadece psikolojik/ideolojik rahatlama sağlayan anlamlandırma süreçlerini kapsamaktadır. Diğer bir ifadeyle, gerçekçi çatışma, gerilimi yaratan veya çatışmayı arttıran doğru sebep, teşhis ve buna göre davranış geliştirme iken, gerçekçi olmayan çatışma, çatışma ve gerilimin doğru olmayan kaynak üzerinden, etkisiz ve sonuçsuz kalacağı aşikâr açıklamalar üzerinden işler. Coser’in (1990; 2001) gerçekçi olmayan çatışma dediği gerilim, Lazarus ve Folkman’ın ileri sürdüğü, ruhsal rahatlama sağlayan, bir tür mantığa bürüne şeklinde işleyen *duygu odaklı çözüm çabalarına* karşılık gelmektedir. Örneğin sahada görüştüğümüz Suriyeliler, maruz kaldıkları özellikle dışlanmayla ilgili hususlarda ilginç

anlamlandırmalarda bulunmuşlardır. Yasin gibi, mevcut Suriyeli profilinden oldukça farklı, orta-üst sınıflara mensup bir sanayicinin, (diğer) Suriyelilerin iş ve çalışma hayatında yaşadıkları zorlukları, bakış açısını değiştirerek, yaşanan sorunları sadece mülteci olmaktan kaynaklanmadığını, daha yapısal iş ve üretim sorunları olduğunu ileri sürerek görmemezlikten gelebilmektedir. Yasin, somut, ağır, güvencesiz, düşük ücretli ve daha uzun süreli çalıştırmayı, Suriyelilerin deneyimlemekte olduğu mültecilik ve göçmenliği yok sayarak, sınıfsal konumunun gereklerinin yanı sıra çok uzun süreden beri Gaziantep'te üretim yapan bir iş insanı yaklaşımıyla ele almaktadır.

Dışlanmayla baş etmede kimlik değiştirme veya görünmezlik

Az önce değinildiği gibi dışlanma ve ayrımcılık, farklı şekillerde ve araçlarda kendini gösteren süreçlerdir ve her aşamada deneyimlenebilecek durumlardır. Türkiye ve Gaziantep'te yaşayan Suriyelilerin son sekiz-dokuz yıllık süreç içinde kayıttan, eğitime, sağlıktan, ikamet almaya, vatandaşlıktan istihdama kadar sayısız şekilde gündelik hayatta, sıradan bireyler ve resmî kurumlarla karşılaşmalar yaşadıklarını söylemek mümkündür. Ve bu karşılaşmaların her zaman gerilimsiz olduğunu iddia etmek doğru değildir. Toplumsal ilişkilerin toplumsal aktörlerin kim olduğuna bakmadan, doğasından kaynaklanan gerilim ve çatışma potansiyelleri en çok mevcut toplumsal sisteme sonradan dahil olmaya çalışan göçmenler, mülteciler, kadınlar, çocuklar, engelliler, yoksullar, azınlıklar gibi daha kırılgan kesimlerin deneyimlediği muhakkaktır. Dışlanma ve ayrımcılık, fiili eylemleri içeren uygulamaları içerebileceği gibi, doğrudan temas ve ilişkiler olmadan, dışlanana hissettirilen *söylemsel (discursive)* şekillerde de gerçekleşebilmektedir (Adaman ve Keyder, 2006; Dedeoğlu ve Gökmen, 2011; Küçükşen, 2017). Gaziantep'teki Suriyeli ailelerle yaptığımız görüşmelerde, karşılaşılan dışlanmayla baş etmenin bilinen bir başka stratejisini ortaya çıkarmıştır. Bireyin gerçekte olduğundan, kendini öncesinde tanımladığından farklı olarak gündelik hayat içinde var etmesi Goffman'ın 'benliğin sunumu' (Goffman, 2009) dediği rol ve eylemlerle yani toplumun beklentilerine karşılık gelen daha makbul edimlerle kendini var etmeye çalıştığı söylenebilir. Toplumsal değerler ve ilişkiler sisteminin beklentilerine uygun davranmak, bireylerin veya grupların gündelik hayatlarında potansiyel olarak mümkün çatışma ve gerilimleri (Cosser, 1990; 2001) en aza indirmek için de beklenen bir durumdur. Fakat göçmen ve mültecilerin de dahil olduğu kırılgan kesimlerin, toplumsal sistemin beklentilerini karşılayacak niteliklere yeterince sahip olmaması her zaman açık ve zımni bir dışlanmayı da beraberinde taşımaktadır (dışlanma kaynakları). Fakat sahadaki görüşmelerden de anlaşılacağı üzere, bireyler edilgen toplumsal aktörler değildir ve sahip oldukları bütün kaynak ve sermayeleri (Bourdieu ve Passeron, 1990) kullanarak karşılaştıkları, gerilim ve çatışmaya sebebiyet veren koşulları idare etmeye çalışmaktadırlar. Sahip olunan ekonomik, kültürel, sembolik bütün sermayeler toplumsal ilişkiler sisteminde mülteciler tarafından kendilerine yaşayabilecekleri bir alan açmak için kullanılmaktadır. Bunlardan en ilginç olanlarından bir tanesi, bazı Suriyelilerin, Gaziantep'teki gündelik hayatlarını sürdürürken daha az dışlanmaya maruz kalmak ya da karşılaştıkları dışlanmayı başka noktalara yöneltmek için kimlik değiştirmeye çalıştıklarını dile getirmeleridir. Fakat hemen burada belirtilmesi gereken husus, bu türden dışlanmayı azaltıcı imkân ve sermayelere bütün Suriyelilerin sahip olmadığıdır. Burada kendini yani Suriyeli kimliğini gizlemeye çalışan İsmail'in, gizlenmede kullanabileceği ve mevcut toplumsal ideolojik değerler sisteminde geçerli kabul edilen etnik aidiyetinin (Türkmen olması) olduğunu vurgulamak gerekiyor. Yani İsmail'in Suriyeli olduğunu gizlemesine yardımcı olacak geçerli ve makbul bir sermayesi bulunmaktadır. Ama İsmail'in bu tutumu, onun kimlik değiştirmeye çalıştığı gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır.

Suriyelileri hiçbir yerde çalıştırmayız" dediler. Ondan sonra çok sordum bana hep "nerelisin" dediler. Suriyeliyim dediğimde "çalıştırmayız" dediler. Türkçem iyi, Urfalılardan daha iyi! Sonra dedim, Türkmen'im yalan söylesem...aç kalmaktansa yalan söylerim. Sonra anlasınlar Suriyeli olduğumu ben

onlara bir zarar vermedim ki! Türk olarak işe girdim lokantada çalıştım bir buçuk sene (İsmail’le görüşme).

İsmail’in söylediklerinde açığa çıkan bir diğer husus, kimlik değiştirmeye ya da gizlenmeye çalışılırken kırılğan ve dezavantajlı aktörlerin, egemen, dahil olunmaya çalışılan toplumsal sistemin makbul gördüğü (Türkmen olmak) ya da ayrıştırmada kullandığı (Urfalı olmak) kültürel ve söylemsel/dilsel kodların farkında olarak davrandıkları ve o kodları ya da kimlikleri bir tür sütne (*örtü*) şeklinde kullanmaya çalışarak dışlanmayla baş etmeye çalıştıklarıdır. Bu durum aynı zamanda kırılğan kesimler arasındaki rekabetin de göstergesidir.

Suriyeli mültecilerin uzun yasal prosedürlerden sonra vatandaşlık almaları Türkiye’de en çok tartışılan hususlardan biridir. Bununla ilgili tartışmalara girmeden, vatandaşlık hakkı elde ettikten sonra bazı Suriyelilerin kimliklerini nasıl değiştirmek istediklerine en iyi örneklerden birisi Rüya ile yaptığımız görüşme olsa gerek:

Çocuklar zaten çok iyi Türkçe konuşuyorlar, büyüdüleri zaman artık anlaşılmayacak, bunlar Suriyeli mi, Türk mü, diye. Eğer adı belli olmazsa kimse Suriyeli olduklarını anlamaz. Kim pasaportunu alıp bakacak bunlar Halepli mi, diye. Kimse bilmeyecek. Dediler bana bir soyadı seç; ben de dedim ki onlara “Öztürk”. Adımı da “Rüya” yaptım. (Rüya’yla görüşme).

Saha görüşmelerinden elde edilen ve dışlanmayı minimuma indirmek için Suriyelilerin başvurduğu yol, sadece etnik aidiyet ya da akıcı dil kullanımını değıldir. Suriye’de yaşarken son derece seküler bir yaşam süren ve ibadet ya da cami gibi olgulara uzak olan bazı Suriyelilerin, camilerin bir araya getirici, farklılıkları geçici de olsa azaltıcı rolünü kullanarak Gaziantep’te camiye gitmeye başladıklarını dile getirmişlerdir. Bu da bir tür kimlik değıştirme olarak addedilebilir.

Dışlanma, ayrımcılık, sözlü, fiziksel veya psikolojik şiddetten kaçınma stratejisi olarak görünmezliğin en çok gerilim ve şiddet olayları esnasında ya da sonrasında yaşandığı yapılan saha görüşmelerinden elde edilmiştir. Kamusal hayatın herkesi içerici özelliğı, Gaziantep’te (de) bireyler arasında başlayan tartışmaların kısa süre içinde grupsal veya cemaatsel bir nitelik kazanmasıyla birdenbire nitelik değıştirerek kuralsızlığın mekânı haline gelebilmektedir. Bu tür gerilim dönemlerinde Suriyeli ailelerin genellikle çocuklarını okula veya sokağı göndermedikleri tespit edilmiştir. Suriyelilere yönelik ayrımcı dil ve dışlanma pratiklerine kolayca ve fütursuzca başvurulması Suriyeli ailelerin protesto dönemlerinde çocuklarını sokağı göndermemesiyle sonuçlanmaktadır. Bu da görünmezliğin bir baş etme stratejisi olarak kullanıldığını göstermektedir.

Dışlanma, baş etme ve sermaye ilişkisi

Bireyler ve aileler, gündelik toplumsal ilişkilere kendi imkân ve güçleri oranında dahil olurlar ve yukarıda değınilen toplumsal çatışma ve gerilim süreçlerinde yine sahip olduklarıyla yaşamlarını sürdürmeye çalışırlar. Bourdieu (1990), her toplumsal aktörün ya da bireyin, toplumsal ilişkiler içinde var olduğunu ve var olmayı sağlayan temel belirleyicilerin bireyin kendi başına başarabildikleri kadar, ait olduğu sınıf ve grubun habitusları ya da alışkanlıkları olduğunu da söylemektedir. Bireyler gerek sınıflarından getirdikleri ve gerekse yine onların eşliğıyle ve yardımıyla elde ettiği sermayelerle toplumsal hayatta yeni statüler elde ettikleri gibi mevcut olanları da yine bunların sağladığı imkanlarla korumaya veya ilerletmeye çalışırlar. Temel mücadele Bourdieu’ya göre (1990), toplumsal ilişkiler sisteminde daha fazla alan açmak ve kendini gerçekleştirmektir. Bireyler ve aileler ancak sahip oldukları imkanlar, kaynaklar ve sermayeler ölçüsünde dahil oldukları toplumda alan elde ederler. Dolayısıyla sahip olunan sermayeler, alanın niteliğini, ağırlığını ve gücünü belirleyen temel etkenlere dönüşürler. Ekonomik, kültürel, sembolik ya da sosyal sermayenin her birisi ya da hepsi birlikte işleyerek bireyin ya da ailenin sınıfsal kompozisyonundan toplumsal hayatta sahip olduğu alana, gücüne ve karşılaştığı sorunlarla baş etmesini kadar bütün toplumsal konumunu kökten etkilerler.

Gaziantep'teki Suriyeli mültecilerin sadece 'Suriyeli olmak' dışında çok az ortak noktaları olduğunu yukarıda dile getirmiştik. Dolayısıyla Türkiye'deki çalışmaların pek çoğunda sıklıkla yapılageldiği gibi yekpare bir Suriyeli profilini iddiadan ısrarla uzak durmak gerekmektedir. Gaziantep'te (de) yaşayan Suriyelilerin büyük bir kısmının çok zor koşullarda yaşadığı, farklı yoksullukları deneyimledikleri muhakkaktır. Fakat bu, bütün Suriyelilerin aynı durumda oldukları anlamını zorunlu kılmamaktadır. Kaldı ki, Suriyeli mülteciler arasında, Bourdieu'nun kavramsallaştırdığı çerçevelerde, ciddi anlamda sınıf farklılıklarının mevcut olduğunu, hatta bu farkların göç ve mültecilik süreçlerinin çözücü (*solvent*) ya da ortaya çıkarıcı özelliklerinden dolayı çok daha sert bir biçimde görünür olduğunu belirtmek gerekmektedir. Suriyeliler için de sermaye, karşılaşılan zorluklarla baş etmede, dahil olunan sosyal ilişkiler sistemine uyum ve var olma hususunda alan açıcı, statü koruyucu ya da kaybettirici bir olguya dönüşmüştür. Bireylerin ve ailelerin sahip oldukları sermayenin dahil olunan (Gaziantep veya Türkiye'deki) toplumsal sistemdeki karşılığı ve etkisi aynı zamanda mültecilerin zorluklarla baş etme stratejilerinin temel belirleyicisinden birisine dönüşmektedir. Burada hemen şuna değinmek, baş etmedeki sınıfsal etkiyi görmek açısından hayatiyet arz etmektedir: Savaş öncesindeki Suriye'de sınıflar arası keskin hatlar kendini, iş, çalışma, eğitim ve her türlü sermayede göstermektedir. Diğer bir deyişle, savaş öncesi Suriye'deki toplumsal hayatta bunun karşılığı bu kadar yakıcı şekilde anlaşılmayabilirdi. Ama savaş, göç ve mültecilik koşulları, sınıfsal kompozisyonlar kadar sahip olunan sermayelerin sınırdığı bir sürece dönüşmüştür. İyi eğitilmiş, dünyanın uzak köşeleriyle ilişkileri olan, yabancı dillere hâkim, profesyonel meslek sahibi orta sınıf mensubu Suriyelilerin büyük bir kısmının Suriye'de bu özelliklerin sağladığı yaşam standartlarını korumada tamamıyla başarılı olamadıklarını görüyoruz. Bu sınıflar açısından konum kaybetmede bir tür sınıf düşmanının olduğu aşıkardır. Kültürel ve sembolik sermayenin Gaziantep'te de gündelik hayattaki zorluklarla baş etmede her zaman işe yaramadığını saha görüşmelerinde tespit ettik. Fakat sınıfsal habitusların kolay değişmek bir yana, en zor koşullarda bile kendine bir mecra bulmaya çalıştığını da gözlemledik. Fakat hem kültürel ve sembolik sermayenin hem de habituslarının mülteciliğin yakıcı ve zor hayat koşullarında işlemediği pek çok örnekle de karşılaştığımız belirtmek gerekir.

Öte yandan, ekonomik sermaye ve bunun sağladığı güç ve kapasitenin Suriye'deki sınıfsal kompozisyonun Gaziantep'te sürdürülmesini sağladığı gibi, mülteci olmaktan kaynaklı sorunlarla baş etmede daha kullanışlı ve direngen araçlar sunduğu alan görüşmelerinde ortaya çıkmıştır. Mülteci, yabancı, göçmen, kadın veya diğer farklı kimlikleri basamak yaparak yükselen dışlanma piramidinde, ekonomik sermaye sahiplerinin farklı konumlar elde edebildiklerini görüyoruz. Bunun en büyük sebebi, sınıfların sahip oldukları sermayelerin yeni dahil olunan toplumsal sistemdeki geçerliliği yani tedavülüdür. Kültürel ve sembolik sermaye sahibi sınıfların ekonomik sermayeyle sağlamaştırılmayan ve buna mukabil güçlü sosyal sermaye ağları inşa edemeyen veya bu ağlara dahil olamayan özellikleri Gaziantep'te gündelik hayattaki sorunlarla baş etmelerinde işlevsel olamamaktadır. Buna karşın, benzer süreçleri yaşayıp benzer dışlanma deneyimleri yaşayan ama ekonomik sermayesi ve bunun eksenindeki sosyal sermayesi güçlü olan birey ve ailelerin dışlanmayı aşabilmelerinde stratejik bir üstünlük ve başarı elde ettikleri muhakkaktır. Ekonomik sermayenin Gaziantep'teki toplumsal hayatta sahip olduğu tedavül gücü, dışlanmadan mülteci olmaya değin geniş bir sorunlar silsilesinin çözümünde işlevsel baş etme imkanları sunduğu net biçimde ortaya çıkmaktadır.

Diğer bir katılımcı olan Naime, orta-üst sınıfa mensup ve ekonomik sermaye anlamında Suriyelilerin büyük çoğunluğundan farklı bir statüye sahip kadın olarak, değişik zamanlarda dışlanma deneyimleri yaşadığını belirtmiştir. Fakat Naime'nin dışlanmayla baş etmede, diğerlerinden farkı, ekonomik sermayesinin sağladığı imkanlarla bu dışlanmayı bertaraf etme biçimidir:

Ben spor yapmayı seviyorum. Buraya geldiğimde stres atmak için spor yapmak istedim ama buradaki tüm spor merkezleri farklı, ben kapalıyım ve benim için burada durum zor. Daha alışmadım bu duruma. Sanko Salonu'na (...) Bir kere de Regnum'a⁶ gittim arkadaşlarımla; bizi almadılar, Suriyeli olduğum için. Para kazanacaktı bizden ama kabul etmediler. Bir yıl sonra Suriyeli bir spor merkezi açıldı oraya gittik ama oralar karışık⁷ salonlar olduğu için rahat edemiyorum. Belediyelerin özel spor merkezleri olduğunu öğrendik ama bizi almadılar. Sonra bunun iyi bir fikir olduğunu düşündüm ve (spor merkezi) açmaya karar verdim (Naime'yle görüşme).

Dışlanma ve ayrımcılığa karşılık verebilme kapasite ve imkânı ya da sahip olduğu sermayenin (para) türünün geçerliliği, Naime'yi baş etme stratejilerinde de ayrıcalıkla bir konuma yerleştirmektedir. Biraz önce değinildiği gibi, sermayenin yeni dahil olunan sistemdeki tedavül gücü, etkisi ve tahvil edilebilirliği ya da dönüştürülebilirliği yaşanan zorluklarla mücadelede ve baş etmede Suriyelilere farklı strateji alternatifleri sunabilmektedir. Ama bu durumun, Suriyelilerin büyük bir kısmının bu sermayeye sahip olmamasından dolayı, istisnai olduğunun altını özellikle çizmek gerekmektedir.

Baş Etme Stratejisi Olarak Kadın ve Çocuk Emegi

Etkili, bireyin güçlendirilmesini esas alan, hak temelli ve kurumsal anlamda devletin, sosyal varlık olmasının gereği bir gereği olarak, sürekliliği olan ve olması gereken yerde, zamanda ve noktada sunulan sosyal hizmetin yokluğunun yarattığı etki veya boşluk, kendini en çok da kırılğan nüfus kesimlerinin kronikleşen zor koşulları ortaya çıktığında hissettirmektedir. Göçmen ve mültecilerin devletin bizatihi görev olarak addettiği ve gerçekleştirdiği sosyal hizmete olan ihtiyaçlarının yansımalarını ve sonuçlarını kadınlar, çocuklar, engelliler, yaşlılar ve diğer kırılğan nüfus üzerinden izlemek mümkündür (Alcock, 1997; Atasü Topçuoğlu, 2016). Toplumdaki, göçmen ve mülteciler dahil yoksullukla baş etmede bu türden bir sosyal hizmetin hayati rolü, özellikle kadın ve çocuk emeğinin sömürülmesinin önünde bir bariyer olduğunu söyleyebiliriz. Kamunun ya da diğer kurumların yoksulluğu azaltmaya yönelik yardımlarına erişimde kadın sayısının çokluğu, aynı zamanda, yoksulluğun kadınlaşmasının (Bora, 2008; Kahya ve Sallangül, 2013; Sallan Gül, 2006) bir sonucu olduğu gibi, ataerkil değerler sisteminin sembolik güç ilişkilerinde (para) öne çıkıp, doğrudan yardım isteme veya aynı yardım talebini güçsüzlük ve bir tür aşağılama olarak addedip kadınları ön planda tutma riyakarlığının yansımaları olduğunu söylemek de mümkündür. Onun içindir ki, Gaziantep'te (de) kırılğan nüfus kesimlerine yardımlar dağıtılırken en çok kadınların ve çocukların sırada bekleyenler olması, ataerkilliğin değişik bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Kendisi ve çocukları engelli bireyler olmasına rağmen Suriyeli Ümran'ın anlattıkları da bunu destekler mahiyettedir:

- Size destek olmak için gönderilen paraları kim alıyor?
- Ebubekir!
- Arada sen alıyor musun?
- Hayır! Hatta pazarda bir şey satarsam da parasını Ebubekir alıyor.
- Peki, giyecek desteğini kim alıyor?
- Ben çocuklarla gidiyorum! (Ümran'la görüşme)."

Fakat Gaziantep'teki alan görüşmelerinde de karşımıza çıkan olgu, ailelerin bir baş etme stratejisi olarak, ataerkil değerler sisteminin mubah görmesiyle, kadın ve çocuk emeğine bir çözüm olarak yönelmenin, ciddi anlamda mağduriyet, hak gaspı ve mevcut ikincil konumların ve yoksulluğun yeniden üretimini sağlamasına rağmen, Suriyeliler arasında da günü kurtarmak için bir baş etme stratejisine dönüşmüş olmasıdır. Neoliberal politikaların 'yapısal uyum' adı

⁶ "Sanko ve Regnum"la Gaziantep'te orta-üst sınıfların gittiği spor merkezi ve yüzme havuzları kast edilmektedir. (y.n.)

⁷ Kadın ve erkeklerin birlikte devam ettiği yere işaret etmektedir. (y.n.)

altında, kamunun, özellikle kırılğan nüfus kesimlerine yönelik desteklerinin maliyet ya da masraf kalemine indirgenerek, ardındaki toplumsal etki ve sonuçların göz ardı edilerek azaltılması ya da tamamıyla kesilmesi ciddi sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Bulut, 2003; Kara, 2013; Koray, 2011; Sallan Gül, 2006).

Ailelerin, mülteciliğin getirdiği ağır ve zor hayatta kalma koşullarında sahip olduğu bütün imkân ve araçları kullanarak varlığını sürdürme çabası ve eğilimi, kadınların ve çocukların, en temel hakları göz ardı edilerek, gelir getirmek için zorlanmalarına, eğitim hayatlarını yarıda bırakmalarına, daha net bir ifadeyle emek istismarına ve hak kayıplarına uğradıklarını söylemek mümkündür. Bu durum aynı zamanda mültecilerin, ailedeki her bireyin geçime ya da gelire katkı sağlamalarını mecbur bırakarak, kadın ve çocuk emeğine başvurmayı bir baş etme stratejisi olarak seçtiğini de göstermektedir. Fakat kadın ve çocuk emeğinin kullanımının (özellikle kadınların) ya da ev dışında çalışmanın, ataerkil değerlerin her zaman cevaz verdiği ve tasvip ettiği durumlar olmadığı altını çizmekte yarar vardır.

Büyük oğlum bize yardımcı olmak zorunda kaldı. Bizim yüzümüzden okulu terk etti. Bu sokakta bir bakkalda çalıştı. Haftada 50 lira veriyordu. Ancak idare ediyorduk. Burada babası iş bulmakta zorlandı çünkü. Tüm belgelerini aldım burada eğitime devam eder diye düşündüm ama edemedi (Melek'le görüşme).

Mültecilik gibi ağır hayatta kalma koşullarında, ataerkil değerlerin kadın ve çocuklar üzerindeki egemenlik arzusu ve pratikleri baki kalması koşuluyla, ev dışında gelir getirici işlerde çalıştırılmasına razı olmak zorunda kalmaktadır. Saha görüşmelerinde Melek'in söyledikleri kadın ve çocuk emeğinin işleyişini ve sonuçlarını göstermesi bakımından önemlidir.

Yetinme ve İdare Etme

Suriyeli ailelerin Gaziantep'te hayatlarını sürdürmeye çalışırken en sık ve çoğunlukla da en kolay başvurdukları baş etme stratejilerinden bir tanesi, ailenin ya da hanenin giderlerini mümkün mertebe aza indirerek ya da kısarak idare etmeye çalışmadır. Malum olduğu üzere, daha çok alt yoksul kesimlerin gelirlerindeki düşüklüğün mültecilik ve göçmenlik koşullarında daha da ağırlaşması bu stratejiye daha çok baş vurulmasını ortaya çıkarmaktadır. Ve idare etmenin ilk ve en kolay uygulanabilir adımı, ailenin hayatta kalabilmesi ve günlük zaruri/temel beslenme ve barınmasını sağlayacak kalemler dışında diğer bütün giderleri ya tamamıyla ortadan kaldırmak ya da mevcut olanlardan mümkün mertebe kesintiler yapmaktır. Beslenme ve barınma kalemlerinde de ailelerin ya mevcut erişebildiklerinin fiyatını (kalitesini) azaltmaya çalışarak ya da fiziki olarak yer değiştirerek ve temel beslenme kalemlerini düşürerek idare etmeye çalıştıkları bilinmektedir. Örneğin, daha önce Gaziantep'teki alt-orta sınıfların yaşadığı Binevler mahallesinde yaşayan bir Suriyeli ailenin bu idare etme ve yetinme stratejisinin bir gereği olarak Güneş ya da Yavuzlar gibi gecekondu mahallesine taşınması barınmadaki giderlerin azaltılmasının bir sonucudur. Gaziantep kent merkezindeki Suriyelilerin çok sık mahalle ya da ev değiştirmelerinin en büyük nedenlerinden birisinin yetinme ve idare etme stratejisi olduğu muhakkaktır. Bir diğer yetinme ve idare etme stratejisi, eğitim başta olmak üzere kültür, sağlık ve giyim gibi başlıklarda ortaya çıkmaktadır. Eğitime ve temel sağlık hizmetlerine Suriyeli ailelerin çok az bütçe ayırabilmelerinin en büyük nedenlerinden birisi, her şeye rağmen kamunun/devletin bu hizmetleri herkese ulaştırmadaki başarısıdır. 2011'den beri bütün eksikliklerine rağmen sağlık ve eğitim hizmetlerinin başarılı şekilde sağlanması, Suriyeli mülteci ailelerin bu alanlara harcaması gereken gelirlerini başka yaşamsal kalemlere aktarmalarına yaramaktadır ki, bu, mülteciliğin zor koşullarını hafifletmede azımsanmayacak bir husustur.

Saha görüşmelerinden elde ettiğimiz veriler, ailelerin ya da bireylerin mevcut bütün sermaye, kaynak ve imkanları dahilinde bir idare etme ya da yetinme stratejisi geliştirmeye

çalıştıklarını bir kez daha ortaya koymaktadır. Örneğin, 2011 öncesinde Suriye'deki gündelik hayatlarında ayrı evlerde yaşayan yakın akraba iki ya da üç ailenin kira giderlerini kısmak adına, Gaziantep'e geldikten sonra aynı evde yaşamaya başlamaları buna örnek olarak gösterilebilir. Yine 2018'de Gaziantep'te yapılan geniş çaplı saha araştırmasındaki oranlar da birkaç ailenin bir arada yaşadığı hane sayısının azımsanmayacak derecede olduğunu gösteriyor (Gültekin, *vd.*, 2018).

Aidiyet ve Ağların Baş Etme Stratejilerine Dönüşmesi

On dokuzuncu yüzyılda başlayan göç olgusunu açıklama ve anlamaya yönelik çabaların neredeyse tümü, insanların bireysel ya da kitlesel biçimde yer değiştirmelerinin ardında tek bir nedenin bulunmadığı iddiası üzerinde uzlaşırlar. Ravenstein'le başlayan (Ravenstein, 1889) göç sosyolojisi tartışmalarında sanayileşmenin, doğal afetlerin, savaşların, kentlerin çekiciliğinin, insan ilişkilerinin genişlemesinin ve çeşitlenmesinin, ekonomik değişimin, piyasanın ve diğer pek çok olgunun göçe neden olduğundan söz edilir. Zira kuramsal tartışmalar ilerledikçe, hem geçmişteki beşerî olguların yeniden anlamlandırılması yapılırken hem de mevcut çağdaki olgulara yeni bir perspektifler getirilmiştir. Wallerstein (2004; 2005), on altıncı yüzyıldan itibaren başlattığı modernleşme ve kapitalizmin dünya sathında güç kazanması olgusunun, söz konusu dönemden itibaren bütün beşerî olguların temel belirleyicisi olduğunu dile getirirken, gerçekleşenin *dünya sistemi* olduğunu belirtir. Dünya sisteminde göç ve mültecilik de diğer bütün beşerî olgular gibi birbiriyle bağlantılı süreçlerin sonunda gerçekleşip başka olguları tetikleyen bir süreç halinde ilerlemektedir. Zira günümüz dünyasında herkesin her şeyden bir biçimde haberdar olduğu ve diğerini etkilediği ağ ilişkileri (Castells, 2013a, 2013b, 2013c) şeklinde işlemektedir. Göç ve mülteciliği ortaya çıkaran koşullar da bu ağ ilişkilerinden azade değildir. Castells'in sözünü ettiği 'ağ toplumu' bütün dünyadaki her beşerî olguyu sayısız diğer beşerî olgularla kopmaz bir şekilde birbirine bağlarken, coğrafi, zamansal, kültürel ve sınıfsal pek çok engeli aşarak zaman ve mekânı yeniden şekillendirmektedir (Castells, 2013a, 2013b, 2013c). Böylece dünyadaki beşerî ilişkiler ağı genişledikçe ve çeşitlendikçe, insanların bireysel ya da grupsal fiziksel hareket kapasiteleri de artmakta ve insanların coğrafya üzerinde hareketleri yani göçleri ve zor koşullardaki mülteci olma davranışları da şekillenmektedir. Fakat göç ve mültecilikteki ağ ilişkileri çok daha çarpıcı ve hızlı işlemektedir. Ağ kuramcılarını, göçlerin (zor dönemlerde mülteciliğin de) önceden kurulmuş olan ilişkiler ve kesilmeyen modern ya da geleneksel iletişim kanallarını kullanarak ya da *öncü göçmenlerin*/mültecilerin açtığı patikalardan (Massey *vd.*, 1987; Massey, 2015; Massey ve Taylor, 2004) ilerleyerek gerçekleştiğini dile getirirler. Ağ kuramcılarını, önceden veya sonradan kurulan ilişkilerin, anlatıların, akrabalıkların bütün göç sürecini şekillendirdiğini dile getirmişlerdir. Bu durum Türkiye'nin yirminci yüzyıldaki iç göç sürecinde görüldüğü gibi 1960'larda başlayan dış göçlerde de bütün açıklığıyla göstermiştir. Belli özellik ya da kültürdeki insanların belirli göç ve yerleşme örüntülerinde toplanması ağ ilişkileriyle açıklanabilir bir olgudur.

Ağ kuramcılarının vurguladığı diğer bir önemli husus da *öncü göçmenlerin* ya da oluşmuş ağların, göçmen ve mülteci gibi toplumların en kırılgan kesimleri için göçe karar vermeden, yola çıkmaya, hedef noktaya varmadan, yerleşmeye, iş ve çalışma ilişkilerine dahil olmadan göçmenler/yabancılar veya mülteciler için oldukça karmaşık bürokratik prosedürlerle uğraşmaya değin sayısız engellerle baş etmede hayati rollere sahip olmasıdır (Massey *vd.*, 1987).

Bu türden bir ağın Gaziantep'e gelmeden önce Suriyeliler için var olduğu saha görüşmelerinde ortaya çıkmıştır. Gaziantep ve Halep arasındaki tarihsel aksların şekillendirdiği kültürel, ticari ve geleneksel ilişkilerin bir ağ oluşturduğunu Suriyelilerin kente yerleşmelerinde bu ağların etkili olduğunu tespit ettik. Görüştüğümüz neredeyse bütün Suriyeli ailelerin 2011 öncesinden de mutlaka Gaziantep ve yakın çevresiyle akrabalık, ticari ve kültürel ilişkilerinin

olduğu ortaya çıkmıştır. Bu ağların mültecilik gibi hızlı ve ani göç süreçlerinde de işliyor olması son derece hayati rollere sahip olduğunu göstermektedir. Ağ kuramının da işaret ettiği gibi, insanların öncesinde sahip olduğu ya da kurduğu ilişkiler, hem insanların hareket yönünü ve rotasını belirlemekte hem de yerleşmeye karar vermelerinde belirleyici olmaktadır (Massey *vd.*, 1987; Massey, 1988). Massey'in *birikimsel sebepler (cumulative causations)* dediği etkenler göçü şekillendirirken, göçmen ve mültecilere yeni dahil olmaya çalıştıkları toplumsal sistemde dayanışma ve esneklik kazandırır.

Yukarıda değinilen ağların kurulması ve işletilmesinde ya da yeni ağların inşasında Suriyeli mültecilerin geleneksel ilişki ve akrabalıktan etnik aidiyete değin, ailenin/bireyin Gaziantep'teki hayatını kolaylaştıracak her imkân ve aracı bir tür sermaye olarak kullanarak işlevselleştirdiklerini görmek mümkündür. Saha görüşmelerimizden elde ettiğimiz bilgiler, göçe (mülteci olmaya) henüz karar vermeden araştırılan, hatırlanan ağların Türkiye ve Suriye arasındaki binlerce yıllık geçmişin içinde bulunması pek zor olmamakta ve aileler öncesinde bir üyesini bu ağların tamiri veya yeniden kurulması için göndermekte, akabinde, bütün aile ve akrabalar olarak hareket etmektedirler. Burada söz konusu etnik aidiyet, özellikle evlilikle kurulan bağlar, ticari bağlantılar gibi pek çok etken, söz konusu inşa edilmiş ağlar olarak, Gaziantep'teki Suriyelilerin önemli bir kısmı için baş etme stratejisine dönüşmektedir ve mültecilerin kentteki zor hayat koşullarında bir esneklik ve dayanıklılık anlamına gelmektedir. Görüştüğümüz Suriyeliler içinde Kürtler ve Çerkezlerin bu tür ağları kullanarak baş etmede önemli bir avantaj elde ettikleri tespit edilmiştir. Fakat etnik aidiyet kadar diğer etkili ağlardan birisi evlilik ve kandaşlığa dayanan ilişkilerdir. Bunlar da Gaziantep'te Suriyeli aileler için bir baş etme mekanizması olarak kullanılmasına rastlanmıştır. Benzer şekilde, özellikle Halep ve Gaziantep arasındaki geçmişi yüzlerce yıl gerilere giden ticari bağlantılar sonucunda inşa edilen ağların mültecilikte de işlevsel olduğu ortaya çıkarılmıştır. Ticari ortaklıkların, uzun yılların birikimsel sonucu olarak, sadece ekonomik semboller üzerinden yürümediği, aile, akrabalık, arkadaşlık, dostluk gibi sosyal sermaye durumları da yarattığı ve bu ilişkilerin ve ağların mülteciliğin zor dönemlerinde birer baş etme mekanizmasına dönüştüğü tespit edilmiştir.

Gaziantep'te yaşayan Suriyeli aile ve bireylerin sahip oldukları her türlü sermaye, imkân ve kapasite mülteciliğin ağır ve zor koşullarında farklı zaman ve şekillerde işlevsel olabilmektedir. Özellikle dil (Arapça, İngilizce ya da Türkçe) bilen ve iyi eğitim almış Suriyeli orta sınıftan birey ve ailelerin mültecilik koşullarında bunu bir baş etme stratejisi olarak kullanabildikleri tespit edilmiştir. Suriye'deki sıradan gündelik hayatlarında tek başına fazlaca işlevsel olmayan Arapça, mülteciliğin ilk dönemlerindeki sadece yardım dağıtımına odaklı hizmet sunan kurumlarda geçici istihdam edilmelerini sağlamıştır. Fakat Arapça yanında İngilizce gibi başka bir yabancı dili konuşan Suriyelilerin özellikle ulusal ve uluslararası kuruluşların yardım faaliyetlerinde görev alarak kendileri ve ailelerinin yaşadığı travmayı hafifletmede (ekonomik anlamda para kazanarak) bir baş etme mekanizması olarak kullandıkları kaydedilmiştir. Fakat burada daha ilginç olan ve baş etme stratejileri içinde daha fazla dikkati hak eden bir olgu ve sonucu daha göze çarpmaktadır. Yukarıda da kısmen değinildiği üzere, çeşitli küresel ve ulusal nedenlerin bir yansıması olarak, etkili, sürekli ve hak temelli bir sosyal hizmetin yokluğu, özellikle göçmen ve mülteciler gibi kırılgan nüfusun gündelik hayatlarında çok büyük açıklıklar ve zorluklar ortaya çıkmaktadır. Bu kırılgan kesimlerin sosyal hizmet yokluğunu bazı ara formüllerle aşmaya çalıştığı da gözlemlenmektedir. Gaziantep'teki sivil toplum kuruluşlarının büyük bir kısmının, normal zamanlarda olması gereken ve sosyal hizmetlerin sağlanması gereken rol ve işlevleri yerine getirmeye girişmeleri buna örnek olarak gösterilebilir. Diğer bir ifadeyle, kurumsal ve kamunun yürüttüğü, hak temelli, istikrarlı ve hedefi doğru saptanmış sosyal hizmetlerin neoliberal saiklerle lağvedilmesinin yarattığı boşluğu, çoğunlukla çok parçalı ve çeşitli eksikliklerle malul olarak sivil toplum kuruluşları ya da hayırseverliğin doldurmaya çalıştığı saptanmıştır. Bu

kuruluşlar bir tür tampon mekanizma (Kıray, 1984) ya da toplumsal supap (Coser, 1990; 2001) işlevi görürken, bu kuruluşlarda çalışıp para kazanmak ve mülteciliğin getirdiği yükleri hafifletmek Suriyeli birey ve ailelerin kullandığı bir baş etme strateji haline dönüşmüştür.

Ailedeki Rol ve İlişkilerin Yeniden Şekillenmesi

Göç ve mültecilik süreçlerinin kendini en çok hissettirdiği noktalardan birisi aile içindeki ilişkilerin kompozisyonudur. Kadın, erkek, anne, baba ya da çocuk rollerinin yeni anlamlar kazandığı, deneyimlenmekte olan mülteciliğin yol açtığı dönüştürücü süreçleriyle aile bireylerinin de yüzleştiği bir durum söz konusu olmaktadır. Ortadoğu'nun pek çok yerinde olduğu üzere, Suriye'deki aile yapısının temel belirleyicisi de ataerkil değerler ve ona eşlik eden kültürel işleyişler (Mernissi, 1977). Önemli bir bölümü geleneksel köylü toplumun özelliklerini de barındıran Gaziantep'teki Suriyelilerin (Gültekin vd., 2018) büyük bir çoğunluğu mülteciliğin neden olduğu zor hayat koşullarıyla karşılaşmanın sonucu olarak ailedeki rol ve statü örüntülerinin değiştiğini deneyimlemektedirler. Kadın mutlak anlamda evin içinde, erkeğin dış toplumsal dünyayla sınırları kesin çizilmiş yaşamları göç ve mülteciliğin koşullarıyla ters yüz olmaktadır. Mülteciliğin öğretici yanlarından birisi, belki de bütün olumsuz koşullara, güvencesiz ve ucuz çalışma koşullarına rağmen, kadınların ve ailedeki genç bireylerin yeni toplumsal dünyayla (Gaziantep) temas etmeleri sonucunda sahip olmaya başladıkları yeni bilinçtir. Dolayısıyla her şeye rağmen elde edilen bilinç, kadınların ve genç bireylerin bazen ailenin egemen ataerkil değerlerini sorgulamayla sonuçlanabilmektedir. Burada temel mesele, ailenin temel bir birim olarak, yeni hayat koşulları karşısında alışlagelen rol ve statü örüntüsünü değiştirerek bir baş etme stratejisi olarak belirlenmesidir. Aile içindeki örüntülerin değişmesi, bütün zorluklara rağmen kadınlara bilinç kazandırarak süregiden işleyişe dair ailedeki ataerkilliğin sürdürücüsü ve sembolü erkeklerle (baba, ağabey vs.) kadınların Kandiyoti'nin (1988) *ataerkil pazarlık* dediği pozisyonu sağlayabilmektedir. Mülteciliğin zorlu koşulları, bütün erkek egemen değerler ve sınırlandırmalar rağmen, ailede kadınların, çocukların ve hatta baba ve ağabey olarak erkeklerin konumunu yeniden değişim ve şekillenmeye zorlamaktadır. Aile içindeki ilişkilerin yeniden düzenlenmesi, mültecilerin baş etme stratejisinden birisi olarak öne çıkmaktadır.

Çalışmak beni zorlamıyor ama kocam çok üzülüyor, psikolojik olarak etkilendi. Ama söylemiyor. Ben ona 'bu normal herkes çalışıyor' diyorum, çok şükür durumumuz iyi sen de ben de çalışıyoruz' diyorum. 'Birbirimize yardım ediyoruz' böyle diyorum ama zorlanıyor. Hatta ilk çalıştığım zamanlarda kavga ettik kabul etmedi. 'Senin çalışman olmaz' dedi. Kocam köylü olduğu için böyle düşünüyor. Ama bizde, Halep'te bu durum normaldi. Annem de çalışıyordu, babam da. Annem benim gibi temizlik yapıyordu ama kocamın ailesinde kadınlar çalışmıyor. Yani onların köyünde kadınlar tarlada çalışırlardı. Türkiye'ye geldikten sonra çalışmak zorundayız. Yavaş yavaş bunu kabul etti.

-Kocan ve çocuklar arasındaki ilişkide bir değişiklik oldu mu?

- Çocukların okuluna gitmeye başladı, çocuklara ödevlerde yardım ediyor (Yaprak'la görüşme).

Yukarıdaki katılımcının ifadelerinden de görüleceği üzere, erkek egemen değerler sistemi mülteciliğin ağır koşulları karşısında sözel olarak bir direnç gösterse de pratikte mevcut aile içi ilişkilerdeki değişmeyi bir baş etme stratejisi olarak anlamlandırıp değişimi içselleştirmek zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla aile içindeki bütün roller ve statü işleyişleri mültecilik koşullarının yakıcı dönüştürücü tazyikine maruz kalmaktadır. Görüştüğümüz bazı ailelerde baba, mültecilik öncesi statüsünden çok uzakta, bütünüyle bu yeni toplumsal dünyada kendi denetimi ve kontrolü dışındaki hayatın içine akan çocukları üzerinde kaybettiği otoritesini sağlayamayacağına bilincinde olarak yeni argümanlarla tutunmaya çalıştığı gözlemlenmiştir. Fakat özellikle geleneksel baba otoritesinin ısrarlı bir önceki statüyü koruma isteğine rağmen Suriyeli mülteci ailelerin önünde yeni ilişkileri yavaş da olsa içselleştirmeye başlama, değişimi kabul etme ve ailedeki rol ve statü örüntüsünü değiştirmek bir baş etme stratejisi olarak çıkmaktadır. Ve bizim görüştüğümüz ailelerde rol ve statü örüntüsünün yeni

koşullara adapte edilmeye başlanmasıyla bir tür baş etme stratejisi geliştirildiği tespit edilmiştir. Tekrar etmek gerekirse bu durum, sembolik bir figür olarak babayı yerinde tutsa da bir patriyark olarak babanın, ona olmazsa olmaz gücü sağlayan vatan, toprak, devlet, başkan (baba) olmadan ne kadar savunmasız kalabildiğini göstermiş olmaktadır. Dolayısıyla ailenin bu yeni baş etme stratejisi, temelde patriyarkın (babanın, erkeklerin) ona o gücü veren hem sembolik hem fiziki güçlerin yokluğunda yani patriyarkaya o gücü sağlayan toprak, vatan, ülke, devlet ve başkanın yokluğundaki çatlaklardan sızmaktadır.

Sonuç

Ortadoğu’da son on yıl içerisinde meydana gelen ve halen etkisini kaybetse de Suriye gibi ülkelerde varlığını güçlü şekilde hissettiren halk ayaklanmalarının politik ve ekonomik taleplerinin bütün bölgeyi şekillendirdiği görülmektedir. Bunun sonucu olarak Türkiye ve Gaziantep’in karşılaştığı mülteci sorunu toplumsal hayatın her alanının her nüvesine kendini hissettirmiştir. Oldukça genç bir demografik görünüme sahip olan Suriyelilerin Gaziantep’teki bütün ekonomik, toplumsal, ticari, emek ve kültürel süreçlerde var oldukları görülebilmektedir. Bu var olma aynı zamanda toplumsal ilişkiler ve gündelik hayatta Gaziantep’te önceden yaşayanlarla Suriyelilerin mütemediyen karşılaşmaları anlamı taşımaktadır. Gündelik hayattaki her karşılaşmanın aynı zamanda zorluk, gerilim ve çatışma süreçlerine içkin olduğu ortaya çıkmaktadır.

Gaziantep’teki 24 Suriyeli ailenin toplam 63 bireyi ile değişik zamanlarda yapılan derinlemesine görüşmelerle ortaya konan en net sonuçlardan birisi, kent merkezindeki nüfusları yaklaşın dört yüz bine ulaşan Suriyelilerin yaşadıkları zorluklara rağmen bir baş etme stratejisi geliştirmeleridir. Bu stratejileri anlamak için farklı sınıf ve katmanlardan gelen Suriyelilerle derinlemesine mülakatlar yapılmış ve tematik başlıklar elde edilmiştir. Saha bulgularının diğer en ilginç yanlarından birisi de her koşul ve kesime rağmen, her ailenin kendine özgü, sahip olduğu kaynaklar ve imkanlar ölçüsünde yaşadıkları zorlukları alt etme ya da onlarla baş etme stratejileri geliştirdiğini öğrenmek olmuştur. Sözü edilen zor mültecilik ve göçmenlik koşullarında aileler ve bireylerin bazı baş etme stratejileri ön plana çıkmıştır. İlk stratejik baş etme mekanizması evliliklerdir. Kadınlar evlenerek ailesinin yüz yüze kaldığı sorunları bir nebze azaltma gayesi taşımaktadır.

Saha bulgularında kaşımıza çıkan bir diğer sonuç da dışlanmanın pek çok düzlemde yaşanması ve ailelerin ve bireylerin dışlanmayla baş etmek için farklı stratejiler geliştirmesidir. Maruz kaldığı ayrımcılık ve dışlanmayı haklı görmek ya da olduğundan farklı bir kimliğe bürünmek başvurulmuş diğer baş etme stratejisidir. Fakat ekonomik sermayesi güçlü ailelerin (nominal anlamda varlıklı ailelerin) dışlanmayla baş etme araçlarının daha güçlü olduğu da ortaya çıkmıştır.

Öte yandan, Suriyeli ailelerin yaşadıkları zor koşulların etkilerini azaltmak adına okul çağındaki çocukların çalıştırılmasından kadınların iş bulup çalışmalarına kadar farklı baş etme mekanizmaları geliştirirken en fazla başvurulmuş yöntemin gider ve masrafları kısmak ve bu şekilde temel ve acil kalemlere kaynak aktarılması için çaba sarf etmek olduğu ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde, Suriyeli ailelerin Gaziantep’te deneyimledikleri mültecilik, yoksulluk ve dışlanma gibi koşulların aile içi ilişkileri üzerinde dönüştürücü etkisinin olduğu saha görüşmelerinde tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Achcar, G. (2014). *Halk İstiyor - Arap İsyanı Üzerine Radikal Bir İnceleme* (S. Öztürk, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Adaman, F., ve Keyder, Ç. (2006). *Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. İstanbul: AB Forumu.

- Adar, A. Ş. (2018). Türkiye’de Yeni Prekarya Suriyeli İşgücü mü? *Çalışma ve Toplum*, 1, 13-36.
- Alcock, P. (1997). Defining Poverty. İçinde J. Campling (Ed.), *Understanding Poverty* (ss. 67-84). London: Palgrave.
- Atasü Topçuoğlu, R. (2016). Feminizmin Refah Devleti ve Sosyal Politika Alanına Elestiri ve Katkıları. *Amme İdaresi Dergisi*, 49(4), 37-64.
- Aydın, M. K., ve Çakmak, E. E. (2017). Sosyal Devletin Temelleri. *Bilgi*, 34, 1-19.
- Baban, F., Ilcan, S., ve Rygiel, K. (2017a). Playing Border Politics with Urban Syrian Refugees - Legal Ambiguities, Insecurities, and Humanitarian Assistance in Turkey. *Movements*, 3(2), 81-102.
- Baban, F., Ilcan, S., ve Rygiel, K. (2017b). Syrian Refugees in Turkey: Pathways to Precarity, Differential Inclusion, and Negotiated Citizenship Rights. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(1), 41-57.
- Bora, A. (2008). *Kadınların Sınıfı - Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası* (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice* (R. Nice, Çev.). Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P., ve Passeron, J.-C. (1990). *Reproduction in Education, Society and Culture* (R. Nice, Çev. 2. Baskı). London: Sage.
- Bozarslan, H. (2010). *Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi - Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonundan El-Kaide'ye* (A. Berktaş, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozarslan, H. (2012). *Ortadoğu'nun Siyasal Sosyolojisi - Arap İsyanlarından Önce ve Sonra* (M. I. Durmaz, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bulut, N. (2003). Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu mu? *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(52).
- Burr, W. R. (1973). *Theory Construction and the Sociology of the Family*. New York Wiley.
- Castells, M. (2013a). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür - Ağ Toplumunun Yükselişi* (E. Kılıç, Çev. 3. Baskı Cilt 1). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2013b). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür - Binyılın Sonu* (E. Kılıç, Çev. 2. Baskı Cilt 3). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2013c). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür - Kimliğin Gücü* (E. Kılıç, Çev. 3. Baskı Cilt 2). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2013d). *İsyan ve Umut Ağları - İnternet Çağında Toplumsal Hareketler* (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Cengiz, D. (2015). Zorunlu Göçün Mekânsal Etkileri ve Yerel Halkın Algısı; Kilis Örneği. *Turkish Studies - International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(2), 101-122.
- Çetin, İ. (2016). Suriyeli Mültecilerin İşgücüne Katılımları ve Entegrasyon: Adana-Mersin Örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(4), 1000-1106.
- Çınar, S. (2018). İnşaat İşgücü Piyasasında Yeni Aktörler ve Yeni Çatışmalar: Türkiyeli İşçilerin Gözünden Suriyeli İnşaat İşçileri. *Çalışma ve Toplum*, 1, 121-138.
- Coser, L. A. (1990). Amerikan Eğilimleri (A. Şenel, Çev.). İçinde T. Bottomore ve R. Nisbet (Eds.), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi* (ss. 299-335). Ankara V Yayınları.

- Coser, L. A. (2001). *The Functions of Social Conflict* (4. Baskı). New York: Routledge.
- Dabaşı, H. (2015). *Arap Baharı - Post Kolonyalizmin Sonu* (A. T. Esen, Çev.). İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Dahrendorf, R. (1959). *Class and Class Conflict in Industrial Society*. Stanford: Stanford University Press.
- Dam, N. v. (2000). *Suriye'de İktidar Mücadelesi - Esad ve Baas Partisi Yönetiminde Siyaset ve Toplum* (S. İdiz ve A. F. Çalkıvık, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dedeoğlu, S., ve Gökmen, Ç. E. (2011). *Göç ve Sosyal Dışlanma Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar*. İstanbul: Hiperlink.
- Demirtaş, E. (2014). *Ortadoğu'da Devlet ve İktidar Otoriter Rejimler Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Deniz, A. Ç., Ekinci, Y., ve Hülür, A. B. (2016). *"Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu" - Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayatı Antep - Kilis Çevresi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dizman, A. O. (2012). *Geçici Koruma Politikası ve Türkiye'ye Sığınan Suriyeliler*. İstanbul: Türkiye Ekonomi Politikası Araştırma Vakfı (TEPAV).
- Dyk, P. A. H., ve Schvaneveldt, J. D. (1987). Coping as a Concept in Family Theory. *Family Science Review*, 23-40.
- Erdoğan, M., ve Ünver, C. (2015). *Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri TİSK (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu) Raporu*. Ankara: TİSK.
- Erdoğan, M. M. (2015). Türkiye'ye Kitleli Göçlerde son ve Dev Dalga: Suriyeliler. İçinde M. M. Erdoğan ve A. Kaya (Ed.), *Türkiye'nin Göç Tarihi - 14. Yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (ss. 315-347). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Goffman, E. (2009). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* (B. Cezar, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gültekin, M. N., Giritlioğlu, İ., Karadaş, Y., Soyudoğan, M., Leyla Kuzu, Ş., Gülhan, S. T., . . . İncetahtacı, N. (2018). *Gaziantep'teki Suriyeliler: Uyum, Beklentiler ve Zorluklar (Özet Rapor)*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayınları.
- Hanieh, A. (2012). *Körfez Ülkelerinde Kapitalizm ve Sınıf* (B. Ahıska ve S. Doğa, Çev.). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Hanieh, A. (2015). *İsyanın Kökenleri Kapitalizmin Ortadoğu'daki Sorunları* (A. Toprak, Çev.). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Harunoğulları, M., ve Cengiz, D. (2016). *Suriyeli Göçmenlerin Mekânsal Analizi: Hatay (Antakya) Örneği / Spatial analysis of Syrian immigrants: Case of Hatay (Antakya)*. Bilidiri, TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu / International Geography Symposium 13-14 Ekim 2016 /13-14 October 2016, Ankara.
- Hill, R. (1949). *Families under Stress*. New York: Harper ve Row.
- İnce, C. (2019). Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-International Journal of Society Researches*, 11(18), 2579-2615.

- Jabbar, S. A., ve Zaza, H. I. (2014). Impact of conflict in Syria on Syrian children at the Zaatarı refugee camp in Jordan. *Early Child Development and Care*, 184(9), 1507-1530.
- Kahya, Ö., ve Sallangül, S. (2013). *Bir Uydu Kent Örneği Olarak Isparta'dan Sığınmacılık Sorununun Görünümleri*. Bilidiri. Uluslararası Katılımlı VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Yeni Toplumsal Yapılanmalar: Geçişler, Kesişmeler, Sapmalar, Muğla.
- Kandiyoti, D. (1977). Sex Roles and Social Change: A Comparative Appraisal of Turkey's Women. *Signs*, 3(1), 57-73.
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with Patriarchy. *Gender and Society*, 2(3), 274-290.
- Kara, U. (2013). *Sosyal Devletin Yükselişi ve Düşüşü*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Kaya, I., ve Yılmaz Eren, E. (2015). *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri*. İstanbul: SETA.
- Kaya, M. (2017). *Türkiye'deki Suriyeliler - İç İç Geçişler ve Karşılaşmalar*. İstanbul: Hiperyayın.
- Kaygısız, İ. (2017). *Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri*. İstanbul: Friedrich Ebert Stiftung.
- Kessler, R., R., P., ve Wortman, C. (1985). Social Factors in Psychopathology: Stress, Social Support and Coping Process. *Annual Review of Psychology*, 36(1), 531-572.
- Kıray, M. (1984). *Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koç, M., Görücü, İ., ve Akbıyık, N. (2015). Suriyeli Sığınmacılar ve İstihdam Problemleri. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 63-93.
- Koray, M. (2011). Sosyal devlet yok da Sosyal Hizmet var mı? <https://www.birgun.net/haber-detay/sosyal-devlet-yok-da-sosyal-hizmet-var-mi-15518.html>.
- Küçükşen, K. b. (2017). Suriyeli Sığınmacı Kadınlarda Sosyal Dışlanma Algısı Üzerine Nitel Bir Çalışma. *İnsan ve Toplum ve Bilimleri Araştırma Dergisi*, 6(5), 2399-2413.
- Kümbetoğlu, B. (2016). Göç Çalışmalarında "Nasıl" Sorusu. İçinde S. G. Öner-Ihlamur ve N. A. Ş. Öner (Eds.), *Küreselleşme Çağında Göç* (ss. 49-89). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lacerenza, G. (2018). Arap Yarımadası ve Ticaret Yolları (L. T. Basmacı, Çev.). İçinde U. Eco (Ed.), *Antik Yakındoğu* (ss. 219-223). İstanbul: Alfa Kitap.
- Lazarus, R. S., ve Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal and Coping*. New York: Springer.
- Lewis, B. (2011). *Ortadoğu* (S. Y. Kölay, Çev. 8. Baskı). Ankara: Arkadaş Kitabevi.
- Maiocchi, M. (2018). Yakındoğu'nun Geri Kalanında Şehirler ve Devlet Oluşumları (L. T. Basmacı, Çev.). İçinde U. Eco (Ed.), *Antik Yakındoğu* (ss. 96-102). İstanbul: Alfa Kitap.
- Marcus, A. (2013). *Halep - Modernliğin Eşiğinde Bir Osmanlı Şehri* (M. E. Baş, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Massey, D., Alarcon, R., Durand, J., ve Gonzales, H. (1987). *Return to Aztlan*. Los Angeles: University of California Press.
- Massey, D. S. (1988). Economic Development and International Migration in Comperative Perspective. *Population and Development Review*(14), 383-413.
- Massey, D. S. (2015). A Missing Element in Migration Theories. *Migration Letters*, 12(3), 279-299.

- Massey, D. S., ve Taylor, J. E. (Eds.). (2004). *International Migration - Prospect and Policies in a Global Market*. New York: Oxford University Press.
- McCubbin, H. I., Larsen, A. S., ve Olson, D. H. (1982). Family Coping Strategies. İçinde H. I. McCubbin, A. S. Larsen, ve D. H. Olson (Eds.), *Family Inventories* (ss. 101-120). St. Paul: University of Minnesota Press.
- McCubbin, H. I., ve Patterson, J. M. (1983). The Family Stress Process: The Double ABCX Model of Adjustment and Adaptation. İçinde H. I. McCubbin, B. Sussman, ve J. M. Patterson (Eds.), *Social Stress and the Family* (ss. 7-38). New York: The Hayworth Press.
- Mernissi, F. (1977). Women Saints and Sanctuaries. *Signs*, 3(1), 101-112.
- Miles, M. B., Huberman, A. M., ve Saldana, J. *Qualitative Data Analysis A Method Sourcebook* (3 ed.). Thousand Oaks: Sage.
- Mutlu, P., Mısırlı, K. Y., Kahveci, M., Akyol, A. E., Erol, E., Gümüşcan, İ., . . . Salman, C. (2018). Suriyeli Göçmen İşçilerin İstanbul Ölçeğinde Tekstil Sektörü Emek Piyasasına Eklemlenmeleri ve Etkileri. *Çalışma ve Toplum*(1), 69-82.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar I - II. Cilt* (S. Özge, Çev. 5. Baskı). İstanbul: Yayın Odası.
- Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar I-II. Cilt*. (S. İnce, Çev.). İstanbul: Yayın Odası Yayınları.
- Norlyk, A., ve Harder, I. (2010). What Makes a Phenomenological Study Phenomenological? An Analysis of Peer-Reviewed Empirical Nursing Studies. *Qual Health Res OnlineFirst*, 20(10), 1-12.
- Öktem, Ü. (2005). Fenomenoloji ve Edmund Husserl'de Apaçıklık (Evidenz) Problemi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 45(1), 27-55.
- Özipek, B. B. (2018). *Suriyeli Sığınmacılar ve Türkiye Ekonomisi - Evrensel Tecrübe Işığında Bir Etkiyi Konuşmak*. İstanbul: UTESAV -Uluslararası Teknoloji Ekonomi ve Sosyal Araştırma Vakfı.
- Özmete, E. (2011). Yoksul Ailelerde Sosyal Dışlanmaya Karşı Güçlendirme Yaklaşımı. İçinde Y. Özkan (Ed.), *Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme* (2011 ed., ss. 71). Ankara: Maya Akademi.
- Pappé, I. (2011). *Ortadoğu'yu Anlamak* (G. Atmaca, Çev. 2. Baskı). İstanbul: NTV Yayınları.
- Prashad, V. (2012). *Arab Spring, Libyan Winter*. Oakland Baltimore Edinburg: AK Press Publishing.
- Ravenstein, E. G. (1889). The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2), 241-305.
- Rex, J. (1996). *Ethnic Minorities in the Modern Nation State Working Papers in the Theory of Multiculturalism and Political Integration*. London: Macmillan Press.
- Rygiel, K., Baban, F., ve Ilcan, S. (2016). The Syrian refugee crisis: The EU-Turkey 'deal' and Temporary Protection. *Global Social Policy*, 16(3), 315-320.
- Sallan Gül, S. (2006). *Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa - Yeni Liberalizm ve Muhafazakarlık Kıskaçında Refah Devleti*. İstanbul: Ebabil

- Sandal, E. K., Hançerkıran, M., ve Tıraş, M. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler ve Gaziantep İlindeki Yansımaları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(2), 461-483.
- Sarıteke, İ., Kahraman, Ö. F., ve Aydın, A. (2018). Türkiye'deki Suriyeli Nüfusun Hukuki Statüsü ile İlgili Bir Analiz. *Turkish Studies*, 13(7), 383-396.
- Şimşek, D. (2018). Mülteci Entegrasyonu, Göç Politikaları ve Sosyal Sınıf: Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(40), 367-392.
- Sirkeci, İ., ve Bardakçı, S. (2016). Suriye'den Gelenler Misafir Değil Bir Göç Kültürünün Öncüleri. *Humanitas - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 531-544.
- Solinas, P. (1995). Aile (A. Derman, Çev.). İçinde F. Braudel (Ed.), *Akdeniz* (ss. 60- 81). İstanbul: Melis Yayınları.
- Sönmez, M. E. (2016). *Suriyeli Sığınmacıların Gaziantep Şehrindeki Mekânsal Dağılışı ve Geleceği*. Bilidiri. TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu.
- Sönmez, M. E., ve Adıgüzel, F. (2017). Türkiye'de Suriyeli Sığınmacı Algısı: Gaziantep Şehri Örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(3), 797-807.
- Taştekin, F. (2016). *Suriye Yıkıl Git, Diren Kal - Alacakaranlıkta Ortadoğu* (5 ed.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Thyer, B. A. (Ed.) (2000). *The Handbook of Social Work Research Methods*.
- Topal, Ö. F. (2016). Beşşar Esad Döneminde Toplumsal Muhalefet ve İç Savaş İçinde M. A. Okur ve N. Salık (Ed.), *Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye İç ve Dış Politika* (ss. 67-98). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Tümtaş, M. S. (2018). *Sosyal Ayrışmaların Mekânsal İzdüşümü: Suriyeli Kent Mültecileri Üzerine Bir Tartışma*. Bildiri. TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu International Geography Symposium on the 30th Anniversary of TUCAUM, Ankara.
- Wallerstein, I. (2004). *Modern Dünya Sistemi - Kapitalist Tarım ve 16. Yüzyıl'da Avrupa Dünya Ekonomisinin Temelleri* (L. Boyacı, Çev. Cilt 1). İstanbul: Bakış Yayınları.
- Wallerstein, I. (2005). *Modern Dünya Sistemi - Avrupa Dünya Ekonomisinin Pekiştirilmesi ve Merkantilizm 1600-1750* (L. Boyacı, Çev. Cilt 2). İstanbul: Bakış Yayınevi.

İnternet Kaynakları

<https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> Erişim Tarihi: 30.01.2020

<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişim Tarihi: 01.02.2020

<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> Erişim Tarihi: 01.02.2020